

Миллий тикланиш

Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партиясининг ҳафталик газетаси

1996 йил, 12 март

10(39)-сон

БОЗОРНИ КИМ ҚИММАТ ҚИЛАЯПТИ?

«Биз бозорларимизда қадимий анъаналар тикланиши, яъни улар одамларнинг муомала маркази бўлиб қолиши тарафдоримиз»

Ислом КАРИМОВ

Бундан икки йил бурун Республикада Президент бозорлардаги аҳолини қаттиқ танқид қилган эди. Шундан сўнг телевидение, газета ва журналларда қўллаб-қувватловчи мақолалар пайдо бўлди. Маълум вақт ўтганча яна ҳамма жимиб қолди. Гўё ўша бир-иккита танқидий чиқишлардан сўнг барча камчиликлар тугатилади, аҳоли тўбдан яхшиланиб кетгандек. Аслида эса бозорлардаги аҳолини ўнглаш кампанияси билан биттадиган иш эмас. Бу ишга ҳамма вақт ва ҳар қуни эътибор бериш зарур.

Уйимга яқин бўлгани учун «Фарҳод» бозорига тез-тез бориб тураман. Ва ҳар борагинамда бир нарсадан хайратланаман. Бозорда кишини ёзин бил хил одамлар ўтиради. Улар бозорларни қўриқнинг ишончасига, таъбир жоиз бўлса, уйига айлантириб олишган.

Бу одамларни ҳар қўриқнинг ҳаёлида ўз-ўзидан учта-тўртта савол айланавради. Хўш, булар кимлар,

рида бир талаба 25 сўмдан гуруч сотаётган экан. Гуручининг сифати ҳам яхши, нархи ҳам арзон бўлгани учун харидорлар бирдан уни ўраб олишди. Талаба зумда бир топ гуручини сотиб бўлди. У энди иккинчи қорини очаётган эди, ўрта ёшлардаги бир «ишбилармон» бориб боланинг тарозисини тортиб олди. Сўнг «Сен нега бозорни бузаяпсан», деб ҳақорат қила бошлади. Бошқа бир «ишбилармон» эса «Иккинчи марта бу бозорда қорангини қўрмай» деб дўқ урди. Бечора талаба қўриқнинг бирдан нархни беш сўмга оширди.

Бундай воқеалар бозорларда ҳар қуни бўлиб туради. Лекин негандир бу учар «ишбилармонларнинг» пишти дейдиган одам йўқ. Бозор маъмурияти ҳам, милиционерлар ҳам, солиқчилар ҳам жим, кўрса ҳам қўрмасликка олишади. Еган оғиз уялади деб шунини айтишса керак-да.

Мен бир нарсга ҳайрон қолман. Бозорларни эгаллаб олганларнинг 90 фоизи «дом»ларда яшайдиган одамлар. Улар қайси ҳовлисидан товуқ боқиб, қайси полидидан картошка етиштирибди экан? Буларни назорат қиладиган бирор одам борми? Хозир барча стандартларга жавоб берадиган, Германиядан

килосига 25 сўмдан берасиз» дейди. Қизармайди ҳам, бузармайди ҳам, юзингизга тик қараб ҳаром йўл билан пул топаётганини тан олиб турибди. Билсам, қўлидаги тарози ҳар тўртганда бир килло, ярим киллога аёлининг фойдасига ишлар экан. У эса деҳқонлардан 22 сўмдан картошка сотиб олиб, яна 22 сўмдан сотиш билан шугулланаркан.

Харидорни алдаш, тарозидан уриб қолиш илгарилари дўконларда учарди. Минг афсуски, бу иллат энди бозорларга ҳам кўчди. Уч килло гўшт олсангиз икки ярим килло чиқиши, бир банка қаймоқ олсангиз ярами қаттиқ бўлиб қолиши кундан-кунга оддий ҳолга айланиб бораёпти.

Бозорлардаги тарозиларга ва тошларга ишонини қийин бўлиб қолди. Чунки айримлар қадок тошларни ичтини ғовақ қилишгача бориб етаяпти. Хўш, нега шундай бўлаяпти? Сабаби битта. Мақсулоти ҳақиқий эгаси эмас, пул учун ҳар қандай ласкашлик қилишга тайёр турган бир тоифа «ишбилармон»лар сохтапти. Деҳқон бозорига деҳқон киритилмапти. Бунга қатъий чек қўйилди! Бекқул ЭТАМҚУЛОВ

Боқий бўлсан ихбол соғи узун қизларнинг

БОШЛАНҒИЧ ТАШКИЛОТЛАР ФАОЛЛИГИ — БОШ МАСАЛА

Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партияси Сирдарё вилояти кенгашининг наъбатдаги мажлиси бўлиб ўтди. Мажлисда партия ҳаётига оид бир қатор масалалар муҳокама этилди. Жумладан, партия Марказий кенгаши пленуми қарорларини амалга оширишда вилоят партия ташкилоти олдида турган вазифалар қўриб чиқилди.

Вилоят кенгаши раиси, профессор А.Қатаббеков масалани атрофлича ёритди. Партия ҳаётида ўтган вақт танқидий баҳоланди. Қисман ютуқлар бўлса-да, деб таъкидлади раис, — ҳали қилишимиз керак бўлган ишлар оз эмас. Меҳнатабод, Гулистон, Оқ олтин туман кенгашлари партия аъзолари сафини кенгайтиришга жиддий қараётганлиги қайт этилди. Миллий тикланиш мижолати нимадан иборат эканлигини тушунириш, жойларда зиёвларнинг кучидан, билимидан партия қояларини ташвиқ қилишда кенг фойдаланиш лозимлиги ўқитилди. Бошланғич ташкилотларга ҳали юқоридан етарлича методик ёрдам берилмапти, деб таъкидлади кенгаши раиси. Бу масалани биз бартараф қилиш чораларини кўриш ва энди вилоят кенгаши ўз жанговарлигини оширишга ғаш бўлиб қўйилмапти.

Кўн тартибидagi масалалардан бири «Меҳнатабод туман кенгашининг бошланғич партия ташкилотлари фаолиятини такомиллаштириш бора-

сида олиб бораётган ишлари ҳақида» масала эди. Масала кенгаши мажлисида тўплаганларда катта қизиқиш уйғотди ва қизгин муҳокамага сабаб бўлди. Шу масала мисолида кенгаш аъзолари ўз партия ташкилотларидаги аниқ камчиликларни қандай қилиб тўғри лозимлигини билиб олди.

Гулистон шаҳар кенгаши раиси И.Норбутаев ўзини танқид руҳида гапирди ва шаҳар кенгаши, вилоят кенгаши тизимидаги энг жанговар партия ташкилотига айланади, деб ваъда берди. Қиладиган ишлари қўлимини аниқ баён қилди. Вилоят кенгаши раиси муовини О.Хайруллаев вилоят кинолаштириш ва киножара бошқармаси йўли билан жойларда кинотеатрлардан фойдаланишнинг тақлиф қилди. Киносанслардан олдин партияимиз фаоллари томошабинлар билан партияимиз ҳаётига оид суҳбатлар, учрашувлар ўтказишлари мумкин. Кинохотимлари билан ҳамкорликда хайрия кечалари, учрашувлар ташкил этиб тушган мабалавлардан партия ҳазинасига ҳам ўтказиш мумкин. Шу маънода «Наврўз» хайрия кенгашида партиянинг иштироки келишиб олindi.

Гулистон туман кенгаши раиси Е.Мадаминов, Меҳнатабод туман кенгаши раиси А.Усаровлар ҳам партия фаолиятини такомиллаштириш зисосидан қимматли фикрларини айтишди.

Вилоят кенгаши мажлисида партия ташкилотлари фаолиятини кенгайтириш, унга янги аъзоларни жалб этиш ва сафларини мустаҳкамлашга қаратилган қарорлар қабул қилинди. Партия ҳужжатларини юргизиш, аъзолар тарқибини аниқлаш, олиш борасида ҳам қимматли мулохазалар айтилди.

Кенгаш аъзолари эътибори яқинлашиб келаятган катта байрам — Мустақилликнинг беш йиллигини муносиб қўлиб олишга қаратилди ва бу борада партия ташкилотлари учун алоҳида дастур ишлаб чиқиш тавсия этилди. Байрам арафасида партия фаолларидан иборат ташвиқот гуруҳлари ташкил қилиш, бунда ўқув юртлири ўқитувчи-профессорларидан кенг фойдаланиш, фикрлари билдирилди. Шунингдек, «Миллий тикланиш» рўномасига қўшимча обуна ташкил этиш масаласи ҳам муҳокамага қўйилди ва ишбу масала жиддий масала эканлиги таъкидланди. Жойлардаги партия фаоллари, шаҳар, туман кенгашлари учун аниқ тақлифлар берилди. Иккинчи қоракдан бошлаб партияимиз рўномаси нусхаларини кескин қўлгайириш ҳақида келишиб олindi.

Мустақиллик байрамигача бўлган даврдagi байрам ва тадбирларда партия ҳаётида кўзда тутилган масалаларга ҳам алоҳида ўрин берилди. Аъзолик бадалларини тўлашда тартиб ўрнатилган ҳақида ҳам мулохазалар қилинди ва ишбу масала жиддий масала эканлиги таъкидланди. Кенгаш пленумида ташкил масала ҳам қўриб чиқилди.

Илёс ҚУВОНДИҚОВ, МТДП Сирдарё вилояти кенгаши

ФОРОБИЙ «ИСЛОМ ЭНСИКЛОПЕДИЯСИ» САҲИФАСИДА

ISLAM ANSIKLOPEDIYASI

ISLAM ALEMI

TARIX, COGRAFYA, ETNOGRAFYA

VE RIVOGRFYA LUGATI

ISLAM ALEMI

ISLAM ALEMI

ISLAM ALEMI

ISLAM ALEMI

ISLAM ALEMI

ISLAM ALEMI

ISLAM ALEMI

ISLAM ALEMI

ISLAM ALEMI

ISLAM ALEMI

ISLAM ALEMI

ISLAM ALEMI

ISLAM ALEMI

ISLAM ALEMI

ISLAM ALEMI

ISLAM ALEMI

ISLAM ALEMI

ISLAM ALEMI

ISLAM ALEMI

ISLAM ALEMI

ISLAM ALEMI

ISLAM ALEMI

ISLAM ALEMI

ISLAM ALEMI

ISLAM ALEMI

ISLAM ALEMI

ISLAM ALEMI

ISLAM ALEMI

ISLAM ALEMI

ISLAM ALEMI

ISLAM ALEMI

ISLAM ALEMI

ISLAM ALEMI

ISLAM ALEMI

ISLAM ALEMI

ISLAM ALEMI

ISLAM ALEMI

ISLAM ALEMI

ISLAM ALEMI

ISLAM ALEMI

ISLAM ALEMI

ISLAM ALEMI

ISLAM ALEMI

ISLAM ALEMI

ISLAM ALEMI

ISLAM ALEMI

Маълумки, Ғарб олимлари франсуз, немис ва инглиз тилларида Шарқ маданияти тарихига оид «Ислам энциклопедиясини» яратилган. Бунда Шарқ мамлакатлари тарихи, географияси, маъмур шохлари ҳақида маълумотлар берилган эди. Эллигинчи йилларга келиб турк илмий анжуманининг қарори билан Истанбул университети адабиёт факультетининг профессори «Ислам энциклопедиясини» турк тилида на- шр этишга киришилди. Бу на- шрининг номи «Ислам энциклопедияси, Ислам олами, тарих, география, этнография ва биография лугати» деб аталди. Бунда на- шрлар асосан илгари Ғарбда яратилган энциклопедия тарихи қўлиб кел- ладиган энциклопедия билан шугуллан- ларди. Лекин турк олимлари ундай қил- ладилар. Энциклопедиядаги бир қис- ми мақолалар аслича қолди. Бази- бир эскирган мақолаларнинг таги- га дастлабки на- шрлардан сўнг ўтган вақт ичида турк аниқликлар қў- шилди. Бундан, уни тўбдан ўзгар- тир- тириш зарурати бўлса, илгидан ё- здирилди. Шу билан бирга Шарқ маданиятининг муҳим соҳаларига

оид мақолалар ҳам қўшилди. Энциклопедиянинг туртинчи жилдида Шарқнинг буюк олими Абду Наср Форобий ҳақида ҳам таъкидлаш мақола босилган. У қо- мусининг 451-469 бетларида қўй олган. Ҳажми 73 минг харф, яъни бир ярим босма табақдан кўпроқ (қирқ минг харф бир босма таш хисобланади).

Мақолани Форобийшунос олим Абдулҳақ Аднон ёзган. Мақола- да Форобий таржimaiи ҳоли ва ижоди муфассал ёрилган. Ҳа- дан тархиви мақолада сарлавҳалар билан ахретиб, Форобий фал- сафаси, идеал шарҳ борадиган назарисини, ақл ҳақидаги тушу- нчалар, ижтимоий қарашлар ҳамда олим асарлари таҳлил қилина- ди. Мақола сўнида Шарқ ва Ғарбда Форобийга атаб чиқарилган китоблар библиографияси берилган.

Энциклопедия услубига мосланиб ёзилган бу мақола ўқувчида буюк мутафаккир ҳақида тула тасаввур ҳосил қила олади.

А. ИРИСОВ

МИЛЛИЙ ТАҚВИМИМИЗ

Муҳтарам редакция!

Бизнинг иккита миллий тақвимимиз (календаримиз) бор. Бир ҳижрий-қам- бирий бўлиб, диний ва баъзи дунёвий ишлар шу тақвим билан амалга оши- рилади. Иккинчиси ҳиж- рий-шамсий бўлиб, бунга кўра дунёвий, жумладан, қишлоқ ҳўжалиги ишлари олиб борилади.

Ҳар икки тақвимда ҳам ҳафта шанбадан бошла- ниб, жума билан тугайди ва одатда жума кунни дам олиш кунни ҳисобланган.

Ҳижрий-шамсий тақвим- даги ойларида табиатдаги қўёш билан боғлиқ бўл- лар ҳисобга олинган. Шунинг учун бундай йил ҳисобла- ри «фаслий» деб ҳам ата-

лади. Фаслийда йил баҳор- нинг биринчи кунидан бош- ланади ва қишнинг охири- кун билан тугайди. Бу тақ- вимлар бир неча асрдан бери дунёдаги мусулмон давлатларида ишлатилиб келинади. Туркистон деири- да ҳам то яққоқимлик дав- рига қадар улар амалда қў- ланиб келинган.

Афсуслар бўлсинки, со- вет давлатида, ягона дав- лат, ягона халқ яратиш ма- ссадида бошқа миллий бойликлариимиз қаторида миллий тақвим ҳам барбод қилиниб, мелодий йил ҳи- соби ўрнатилди.

Республикаимиз мустақил- ликка эришгандан сўнг, Президентимизнинг 1992 йил 3 июлдаги Фармони би- лан 21 март умумхалқ Нав-

Н. УСМОНОВ, нафақахўр

КОНФУЦИЙ АЙТГАН ЭКАН...

2. Устоз айтди:

— Одоб-андешага риоя қилинмаган ҳурмат хиралликка айланади. Одобга риоя қилинмаган эҳтиёткорлик қўрқоқликка айланади. Одобга риоя қилинмаган ботирлик галамисликка айла- нади. Одобга риоя қилинмаган турмуш да- ралликка айланади. Агар ҳўқдор ўз қавм-қар- дошларини эъзоз-иқром этса, раият ҳам ода- мий бўлиб қолади. Агарда у ўз эски дуслари- ни унутмаса, халқнинг ҳам қўнгли қаттиқ бўл- майди.

5. Эсен-сзи дерди:

— Учи қобилияти эди, лекин ноқобиллардан сўралди. Қўл нарсаларни биларди, лекин оз нараса билдирганлардан сўраб сўриштирарди. Қўл фазилатларга эга эди, лекин ҳеч нараси йўқ одамдай қўринарди. Тўлиб-тошиб турарди, лекин пул бўлиб қўринарди. Хафа қилсалар, бунга эътибор бермасди. Бир замонар бир дўстим бўларди, у худди мана шундай иш ту- тарди.

7. Эсен-сзи дерди:

— Олим киши иродали ва дадил бўлмай иложи йўқ, чунки унинг юки оғир, йўли узок. Одамийликни ўзига юк қилиб ортади яна оғир бўлмасинми! Чекадиган захматларига ўлимни- га чек қўйиши мумкин — бундан ҳам узок йўл борми!

II. Устоз айтди:

— Одамнинг қобилиятлари осмон қадар бўл- ганда ҳам, мабодо у мактабчон ва очкў бўлса, бошқасига қараб ўтиришнинг ҳолати ҳам йўқ.

13. Устоз айтди:

— Садоқатингизда қатъиятли бўлингиз, илм олишга кунт қўйингиз, чин йўлдан охиригача бориңиз. Нотинч бўлган мамлакатга қадам қўймаңгиз. Исен чиққан ўлкада яшамангиз. Ос- мон остида адолат ҳоким чоғида, қўзга ташла- лаб кетингиз. Мамлакатда адолат ҳўк сурган- да, қашшоқ ва ноқор бўлиш унтинди. Адолат бўл- маган пайтда, ақобир ва давлатманд бўлиш унтинди.

IX. ФАСЛ

14. Устоз барбарлар ўчида туришни хоҳла- ди. Кимдир унга шундай деди:

— Бундай худо беҳабар овлоқ жойда қандай яшайсиз?

— Агар маърифатли одам истикомат қила- диган бўлса, — деб жавоб берди Устоз, — у ерининг нимаси овлоқ бўлсин?

19. Устоз айтди:

— Мен яхшиликни хирс билан севадиган одамни учратмадим.

20. Устоз айтди:

— У билан сулалашсанг, сени тинглашдан хеч эринмайди — бунақа одам дунёда битта йн Хўзи эди-да!

21. Устоз Ян Юан тўғрисида шундай дерди:

— Афсус дунёдан ўтиб кетди! Унинг доим олға бораётганини қўрадим — ҳеч қачон бир жойда депсиниб турганини қўрган эмасман.

иш тугиши лозим, сендан мен баланд тураман деб эмас. Сен бўлсанг, бўлажақ бир девор қўшингдан ҳозирдаёқ ўзининг юқори қўйяпсан. Ўзининг қўш- нидан баланд қўйганини уни ер- га ургангил бўлади. Эсингда турсин шу гап.

— Ахир мен...

— Бўлди, гапни қўпайтирма.

уй бўларди. Фишт кургур етмай қолди. Қўлнинг қалталиги қур- син.

Орзивой ака шундайми, де- ганча ўғли томонга ўтди.

— Ўғлим, — деди отахон бо- сатлик билан, — гиштинг етиб ортадиганга ўхшайди. Икки ми- нгтасини қўшинингга бериб ту- ролмайсанми?

— Қарзгами? Қачон қайта- ранкан?

— Хўй бола, — Орзивой ака- нинг жаҳли чиқди, — у қўлогинг билан ҳам — бу қўлогинг билан ҳам эшитиб ол, қўшинга ода- т нарсани қарзга берилмайди. Қайиб берилди. Бор, қўшининг- га чиқиб айт, усталари билан кириб, икки мингта гиштини та- шиб олишини!

— Хўй, дада, ўйлаб гапиряп- сизми? Пулга олиб келганман уни! Ҳар битта гишт фалон пул!

— Биланман, осмондан туш- гани йўқ. Лекин шу гишт одам- дан азизми? Ўтир, сenga қўш- ничилик расм-русими тўғриси- да икки оғиз дарс бериб қўяй!

Айтайлик, яна бирор ойда ўйла- ринг битта-ю, қўшининг ҳам, сен ҳам қўйиб келасизлар. Ким билан гаплашасан, қаминг бўл- са — қимдан сўрайсан, масла- ҳат керак бўлса — қимдан ола- сан — шу қўшинингдан! Тур- ми?

Пайғамбаримизнинг ҳадисла- рида айтиб қўйилган: агар қўш- нинг сендан ёрдам сўраса — дарров ёрдам бер, агар қарз сўраса — қарз бер, ноқор бўл- са — ёрдам кўрсат, касал бўлса — иянат қил, агар ўлса жаназасининг орқасидан бор, агар бир нарсадан қувонаёт- ган бўлса — табрикла, агар гапнинг бўлса — тасалли бер.

Егулик бир нарса топсанг, қўшинингга ҳам чиқар, қўшни- нг бир айб иш қилса — айби- ни элга ёйма, бошқаларнинг уни гийбат қилишларига ҳам йўл қўйма. Чунки қўшининг тинч — сен тинч.

Кўрдингми, қўшининг бур- чи қанча. Хосияти қанчалик улуғ! Масъулияти қанчалик оғир! Сен бўлсанг, гиштини пул- га олганман, деб ўтирибсан. Қолиб кетармиди қўшининг! Қиёмат кунини қўшидан, деган

гапни эшитмаганмисан!

Дадасининг ҳақли гаплари таъсирида Аҳмаджоннинг бо- ши ерга эгилиб, ўзи совуқ терга ботиб кетган эди. У ўр- нидан даст турди-да, даласи- дан узр сўраб қўшининикига ўтиб кетди. Ҳаял ўтмай қўш- нини усталар чиқиб, гишт та- шига киришиб кетдилар. Аҳмаджоннинг ўзи ҳам ёрдам берди.

— Мана бу — рисоладаги иш бўлди, ўғлим, — мамнун жилмайди Орзивой ака, — ким қўшинини сиёласа, қўш- ниси ҳам уни сиёлайди. Қўш- нилар умр-қўлини эъзозлаб юрадилар.

Орзивой ака ҳали гапини тугатган ҳам йўқ эди, қўшни киши юз-қўлини эъзозлаб кириб келди.

— Бир умр эсдан чиқ- майдиган ҳиммат кўрсатдилар- инг. Раҳмат! Мендан қайт- маса — худодан қайтар. Минг марта раҳмат. Қани ошга, қўшиллар. Туринглар, иссиғи- га олайлик, — тақлифта ўтди қўшни, — бўлинглар тезроқ. Барибир сизларсиз томоқдан ўтмайди.

Улар ҳали бир-бирларини яқин билмасдилар, аммо ўр- тада аллақачон меҳр ипи боғ- ланган эди.

Мухаммадхон АБДУКАРИМОВ

Андижон вилояти, Балиқчи тумани

КЎЗИМИЗДА ЧЎП КЎРИБСИЗ...

САВОЛ КЎП... ЖУДА КЎП

Авалло, «Независимая газета»га раҳмат. Россия журналистлари бир неча ҳафта илгари Ўзбекистон билан танишиб ватанларига қайтганларидан кейин мамлакатимиз ҳақидаги илк мақолалардан бири шу газета саҳифасида эълон қилинди. Балки Россия матбуотида тезда шундай бошқа мақолалар ҳам пайдо бўлса ажабмас. Улар Ўзбекистонда бугун рўй бераётган ўзгаришларни синчковлик билан кузатган, кўп саволларни ўртага ташлаган. Президент Каримовнинг сўзларини мириқиб, жон қулоғи билан эшитганликлари шундан дарак беради. Қанчалик мириққанлари мана бир мақоладаёқ маълум бўлиб қолди. Бошқа чиқишларга ҳам шундай тўн, шундай оҳанг, шундай танқидий «халачўп» пичилса керак. Чунки маълумки, кўп нарсалар мақсадларга, уларнинг муштараклигига қараб бўлади.

«Независимая газета»даги мақола «Ютуқлар ва мураккаб-ликлар президент ва журналист кўзи билан» деган тагсарлава-ча билан «Ўзбекистон демократия излаш йўлида» деб атала-ди. Журналист Юлия Ульянованинг мақоласига газета анчаги-на катта ўрин, даярли ярим саҳифа ажратган. Мақоланинг асосий қисмини Президент Каримовнинг Россия журналист-лари билан учрашувда баён қилган фикрларидан қўчирмалар ташкил этади.

Едимизда: кўпчиликнинг эсида қолган ўша учрашувда Пре-зидент журналистларни қизиқтирган саволларга ўта самими-ят ва ўта батафсиллик билан жавоб берган, муҳбирлар таниш-қан воқеликнинг ўзига хос сиёсий, фалсафий, иқтисодий ил-мий-назарий асосларини изоҳлашга интилган эди. Журнали-стлари воқеаларни қандай нуктаи назар билан бритаишлари-дан қатъий назар самийий ҳамкорликка чакирган эди. Чунки ўртаимизда тўсиқ йўқ, деган эди Президент.

Президент ўшанда ўз жавобларининг охирида яна шуни ҳам таъкидлаб, уруғ бериб айтган эдики, сиз ўз мақолаларин-гизни қандай нуктаи назар билан ёзманг, воқелигимизни кан-дай талқин қилмаг, сўз билан қанчалик оғиритиброқ, уришга интилмаг, барибир мен бундан хурсанд бўламан. Чунки буни ўзимнинг ва Ўзбекистоннинг ютуғи деб биламан. Қандай бўл-масин, одамлар ўша сўзлар орқали Ўзбекистонни таниш, би-лиш кераклигини тушуниб еттидилар.

Ростдан ҳам, Президент ўшанда башорат қилган экан. Мана, қандай қилиб бўлмасин, оғиритиброқ «уриш» қандай бўлмасин, ачиритиброқ «бураш», ҳар қандай қилиб бўлса-да, бошқачароқ талқин этишнинг илк намунаси кўлимизга келиб тегади.

Журналист ўша инсоний самими-ятни ҳам, ўша дўстона ҳам-корликка чорлашни ҳам мутлақо ўзинча, «ўзига хос» тушушган ва англаган экан. Унинг ҳар бир сўзи, ҳар бир керак-ноқерак изоҳи, умуман Ўзбекистон деб дунёга танилиб турган муста-қил, ҳеч қимга ҳеч нарсадан қарам бўлмаган мамлакатга но-танти ёндошуши ва бунда «Независимая газета»га хос воқеа-ларни баён этиш, талқин қилишдаги усул ўзгачаликлари шун-дан дарак бериб турибди.

ИНТЕГРАТСИЯМИ, ИМПЕРИЯМИ?

Журналист 1996 йилда интеграция ғоясига янгидан куч бе-риблаггани ва бу борада қарама-қарши фикрлар мавжудлиги ҳақида ёзади. Лекин 50 йиллик чор империяси давридаги интеграция ва етимиш йиллик «қизил империя» вақтидаги ин-теграция нима натижалар берганлиги, нимагадир олиб кел-ганлиги, оқибати қандай аянчли воқеалар билан тугаганлиги ҳусусида лом-ним демайди. Ахир ҳар икки империя замони-да «ягона иқтисодий макон» тўла мавжуд эди-ку! Нега агар ҳамма нарсаси интеграцияга боғлиқ бўлса, ўша темир ўрвони «ягона иқтисодий макон» ўз ҳудудларида ҳеч қимсани бахтли-саодатли қила олмайди? Республикалар, халқлар, миллатлар муттасил шу «ягона макондан» қочиш, қутулиш, халос бўлиш-га уришиб келдилар. Одам ҳеч қачон бахтли хонадонни ўз ихтиёри билан ташлаб кетмайди-ку, ўзини ўз ихтиёри билан коммунистик қазармалар ва қонслагерларга гириштир эт-майди-ку? Демак, гап тинмай айрим доиралар томонидан жор солинавётган «янги интеграция майдони» ҳақида эмас экан-да! Чунки мамлакатлар агар истасалар, ўзаро тенг фойдали иқтисодий интеграцияга ҳар турли шубҳали «божхона итти-фоклари», «Евроосиё иттифоклари», «Ассамблея»ларсиз ҳам манфаатлар бирлиги асосида келишиб мурас бўла билади-лар. Ҳамма гап шундаки, чамаси, очикдан очик, империяни янгидан барпо қиламиз дейишга қулчиликни тутатган дунё олдига уявдликлар. Шармандали ниятларни турли янги-ча, за-монавий, «модага кирган» ғоялар остига аширмоқчи, ўлмаган, барҳам топиб кетмаган империя мейлларини «божхона итти-фоклари» ва «ассамблеялар» билан пардаламоқчи бўладилар. Лекин энди бу лойқа сувнинг тағиди қайси эски тимсоҳ ётган-лигини дунё одамлари яхши ажратиб олганлар-ку!

Интеграция қулоққа, шунчалар ёқилиш эшитилмадики: ба-мисоли «Иттифок» дегандек! Россияда сайловларда у комму-нистларга жуда кўп келди. Эндиликда қимда ким президент бўлишни оруз қилса, сўзининг бисмиллоисига «интеграция!» — деб кўлини осмонга бигиз қилипти.

Қоши эди гап интеграцияда бўлса! Ҳақиқатан ҳам! Инте-грация дейдилару тамомила бошқа нарсани назарда тутадил-лар!

«Божхона иттифоқи»га Ўзбекистон, Тожикистон ва Қирғи-зистон ҳам аъзо бўлишни мўлжалламоқчи ва булар ичидида Ўзбекистон алоҳида диққат-эътиборга лойиқ, деб ёзади жур-налист. Ўзбекистон айниқса кўп саволлар туғдирмакда, деб қўшимча қилади у бунга. Чунки Ўзбекистон «Марказий Осиё-да бош ролни ўйнашга даъвогар қимокда». Ўзбекистон ҳеч қачон бундай «бош рол» ўйнаш даъвоси билан қимчанглиги ва бундан кейин ҳам қимчасилиги бизнинг қон-қардош, яқин биродар қўшниларимиз жуда яхши биладилар. Ўзбек халқи ўзини ҳеч қачон бошқа халқлардан ҳош умар узокда бўлсин, хоҳ яқинда — устун қўйган эмас. Ҳеч қимга таҳқир назари билан қараган эмас. Буни биз билан минг йиллардан бери ёнма-ён жондош яшаб келаётганлар жуда яхши биладилар ва қадрлайдилар. Унда «бош рол даъвоси» қаердан чиқди? Ча-маси, ҳамма гап талқинда. Чамаси, мустақил Ўзбекистон дав-латининг дунё сийосати майдонига фаол бўлишга интилаёт-гани, БМТ ва жаҳоннинг барча илгор давлатлари билан фаол сийосий, иқтисодий, ҳамкорликка қараб бораётганлиги, бу бо-рада катта ижобий натижаларга эришаётганини ёқтирмайди-ган, буни очикдан очик қўролмайдиган ва бундан ашириб ни-ма қилдик, ҳаддан ташқари ичи қўйиб кетаётганлар йўқ эмас. Шунинг учун улар Ўзбекистоннинг сийосий фаоллигини хали-гиндай «бош рол ўйнашга даъво» деб тушутиришни истаиди-лар. Шундай қилсак, Ўзбекистоннинг биродар қўшниларини ҳам андак қўчатиб қўямиз, деб режа қиладилар. Шунинг учун Ўзбекистонга савол кўп... жуда кўп дейдилар. Гуё Ўзбекис-

Сиёсий фаолият майдонларида

тонни дунё кўз ўнгиди жумбоққа айлантirmoқчи бўладилар. Уларга мустақиллигини кучи, салоҳияти намоён бўлаётган юз-та жойни кўрсатасиз. Улар эса қўрмагандай бўладилар ва майли буларни-ку, қўрдик, лекин... инсон ҳуқуқлари нима бўл-ди. «Хелсинки Вотч» нима деяпти? — деб қўядилар. Ҳўп. «Во-тч» ҳам бир нарсаси дая ёттидир. Буни Президент ўз жавобла-рида батафсил тушутириб берди. Лекин нахотки сиз бизнинг турмушимизда заррача бўлсин, ўзгариш, улғайиш, олға сил-жиш сезмайсиз? Ўзбекистон қазарма ҳолати, қазарма рангла-ри ва қазарма урф-одатларидан тўла-тўқис қутулиб бораётга-нини тан олиш шунчалар оғирми? Беш йил бурун дунёда энг ҳам маъш оладиган, энг озо гўшт ва сут истеъмол қиладиган ва охир-оқибат аёллари энг оғир қамқонликка дучор бўлган мам-лакат беш йил ичидида эркин меҳнат, эркин манфаъадорлик, эркин ирода-ихтиёрга эришганлигини қўрсаткич учун одам қўзини юмиб келиб, қўзини юмиб кетишигига керак бу мам-лакатга.

БИР КЎРГАН ТАНИШ, ИККИ КЎРГАН БИЛИШ

Бизни Ўзбекистон билан таништирдилар, лекин биз Ўзе-бистонни билиб улгурмадик. Бизни Ўзбекистонни мустақил юриб ўрганишга қўймадилар, деб ёзади журналист биродари-миз. Ўзбеклар бир кўрган таниш, икки кўрган — билиш, дейди-лар. Сиз ҳозир танишиб туринг. Билиш қочмайди. Ўзбекис-тондай мамлакат ва унинг халқини билиш учун андак бўлсин, унинг ҳурмати, ишончини қозониш ҳам керак. Ҳеч қим олдин-дан нияти яхши бўлмаган қимсага ўз жароҳатини очиб қўрса-тавермайди. Ўзбеклар меҳмон келса, хонадонларининг паст-қам жойларини эмас, меҳмоннинг шаънига муносиб азиз жойларини кўрсатадилар. Азиз жойлариди бўлишни тақлиф этадилар. Ўзбекистон бизга ўзининг кўп «ижобий» томонлари-ни кўрсатади. Мармар қопланган банкларни қўрдик, дейди жур-налист дўстимиз. Лекин... «ёмон» нарсаларни ҳечам қўрса-тишмади, деб ёзгаришди у. Нега энди сиз, азизларга «ёмон» нарсаларимизни қўрсатишимиз керак? Биз жиноятлари, фо-ҳишалари, чет элларга оқиб кетаётган сармоялари, ер-ости, ер-усти бойликлари билан фарҳандадиган мазоҳистлар эмас-миз. Бизга керакли рақамларни ҳеч ерда беришмади, дейди яна у.

Президент ўш саотдан ортик давом этган ўша учрашувда қанчадан қанча рақамларни келтирди. Уларнинг ҳар бири ортида қанча улкан воқеалар, одамларнинг, халқнинг тақдирини турибди. Фикр қиладиган ўйчан олам уларнинг ҳар бири ҳақи-да йирик-йирик мақола ёзиши мумкин. «Саикиз-зи минг дол-лар турадиган «ДЭУ» автомобиллини ойига ўртача ўттиз дол-лар оладиган Ўзбекистон фўқароси харид қилишга қўрби етар-микин», деб истеҳзо қилади газета муҳбири. Биз яшаган, умумий фаровонлик ўлкасида яшаётганимиз йўқ. Биз қаш-шоққид иккидвалидан эндиғина оёғини тортиб чиқараётган мам-лакат фўқароларимиз. Ҳеч қим буни яшириб ёки хаспўшлаб ўтиргани ҳам йўқ. Бу очик замонда қийинчиликларни яшириб, хаспўшлаб ўтиришнинг маъноси ва манфия қолмаган. Ўзе-бистон халқи ўз бошидан кеңириб турган қийинчилик, етиш-мовчилик, тузум, ўзгариши муносабати билан юзага чиққан турли катта-кичик муаммоларни яхши биладилар, яхши тасав-вур қиладилар. Уларни бугун реалистик кўз билан мустақил-лик манфаатлари нуктаи назаридан баҳолаш тарафдоридир. Мустақил, соғлом фикрнинг пайдо бўлаётгани, янги амалий иш қилишлари тобора қўллаб майдонга чиқараётгани Прези-дент Каримов олиб бораётган сийосатнинг энг катта ютуқлари-дан биридир. Чунки одамлар онгини собиқ совет мафқураси-нинг қаттиққўрларидан тозалаш осон эмас, бу тез рўй беради-ган иш ҳам эмас. Бунинг устига онгини ўзгариштириш учун ҳеч қандай зўрлик, таъзиқ қўлланаётгани йўқ. Бу ҳам демократия, эркинлик, инсон ҳақ-ҳуқуқларига риоя қилишнинг меваси. Ўз-бекистонда ҳозир давлатманд кишилар, яъни ўртача мулкдор-лар таҳминан юзга ўрни ташкил этади. Яна беш йилдан сўнг бу нисбат давлатманд бўлганлар фойдасига тез ўзгаради. Эр-кин бозор иқтисоди шароитида бу табиий. Одамлар бозор иқтисодида табиати ҳамда фалсафасини чуқурроқ англаганлари сари ўртача давлатманд кишилар сафи ҳам кенгайиб борае-ради. Гап тушунчаларнинг илгор технологиялар ва эркин бо-зор моҳияти сари қанчалар ўсиб етишига боғлиқ.

Шарқнинг шоираси «Аждаҳо қомидан шакар талабидаман, ўргимчак уясидадан пар талабидаман» деган экан. Одамнинг табиати, дунёнинг равишини қўзда тутиб шундай сирли гапни айтса эътибардир.

Биз Россия журналистлари Ўзбекистон ҳақида ёзганларида оғзинларидан бол томиб турсин деб талаб қиламиз, балки буни истамаймиз ҳам. Лекин нечүк бунчалар истехзолар, ки-нолар? Ҳеч бир андешага бормай оғиритиб «уришлар», са-вашга интилишлар? Улар бошқа жорий мамлакатлар ҳаёти ҳақида ёзганларида жуда эҳтиёт бўлиб сўз қоритадилар. Дип-ломатик ишқилиқларни туғилишидан ўзларини тиядилар. Лекин нечүн янги мустақил давлатлар тўғрисида ёзганда улар мутта-сил шундай кинояли, бепансид, дарғазаб танқид усулини тан-лайдилар? Нодуст, нотантани танқидлар замонни ўтмадикини? Катта аканинг халдеса мушк улқалаверишини ўтган замонларда империячилик идора-усули билан изоҳлашарди. Лекин энди-чи? Еки булар ҳам ўша фикрлаш тарзининг оғир асослари-ми? Дунё ўзгарган. Ундай фикрлашлардан воз кечиб пайти аллақачон етган.

АЗАДА ҲАМ ИСЛОҲОТ БЎЛИШ КЕРАКМИ?

Ўзбекистонда мустақиллик, демократия, эркин бозор икти-соди ўз қийин ва мураккаб, лекин албатта тараққийлаш олиб борадиган йўлга эғалиги ҳақида ёзилган мақоланинг энг «ши-рали» ери? Тўғрисида хали айтиганимиз йўқ. Нима дент? Мақо-ла аздада ўтирган бир ўзбек хонадонининг «жабобтувор» сувра-ти билан безатилган. Газета усулига мос тарзда «тўлдирил-ган», «бойитилган», «таъсирчан қилинган». Улим ҳар бошда бор. У ҳеч нарсасига қараб ўтирмайди. Тазийада ўтирган ўзбек-лар устидан қулгандай, сураат тағига: «Каримов ислохотлари» ўзбек жамоасига ҳеч ўзгариш бергани йўқ», деб ёзиб қўйил-ган.

Хой барака топқур, дунёда азалдан ислохот қилмайдиган ақли расо одам топилармикин, деб сўраганим келади. Тазийа расм-русумини гуё бугунги Ўзбекистон иқтисодий турмушининг рамзидек талқин этиш, нима деб атай буни — китмирилк, ахлоқсизлик бўлиб тўлмайдики? Қўзининг Ўзбекистон учун қулни тунга улаб, барча рохати меҳнатга алишиб гайрат қи-лаётганларни қўрмай аздада мунглик, боши букит ўтирган ўз-бекларни қўрибди-да?

Шунинг учун улар қўзинизга халқ, миллат эмас, «жамоа» бўлиб қўринибди-да?

Сиз ҳамкорлик ва самими-ятни шундай тушунасизми? Иброҳим ҒАҒУРОВ

Бугунни яхшироқ англамоқ учун кечаги кунни эсламоқ фойдалидир. Назаримда ўша ўтган кунлар сабоқлари ҳозир-ги кун ривожини раванкига ту-ртки бўлади. Шу асосда қандай ва қиробон ҳусусидаги ўй-фи-қларимни яқин ўтмишдан, бо-лалигимда қўрган билганла-римдан бошлагим келди. Маълумки, бошлар ўш сиң-ков, бўладилар. Болаликда илк бор қўрганию эшитганини беихтиёр қўзига муҳрлаб, қу-логига қўйиб олади. Менинг ҳаётимда ҳам ана шундай бўл-ган. Ҳам бир нарсаси дая ёттидир. Бун Президент ўз жавобла-рида батафсил тушутириб берди. Лекин нахотки сиз бизнинг турмушимизда заррача бўлсин, ўзгариш, улғайиш, олға сил-жиш сезмайсиз? Ўзбекистон қазарма ҳолати, қазарма рангла-ри ва қазарма урф-одатларидан тўла-тўқис қутулиб бораётга-нини тан олиш шунчалар оғирми? Беш йил бурун дунёда энг ҳам маъш оладиган, энг озо гўшт ва сут истеъмол қиладиган ва охир-оқибат аёллари энг оғир қамқонликка дучор бўлган мам-лакат беш йил ичидида эркин меҳнат, эркин манфаъадорлик, эркин ирода-ихтиёрга эришганлигини қўрсаткич учун одам қўзини юмиб келиб, қўзини юмиб кетишигига керак бу мам-лакатга.

Волидам қаерда, нима иш қилсалар ҳам, мени гўдақлик-да қўлидан тушirmай бағрига босиб юрардилар. Шунинг учунми, онамининг кўп одати, айниқса китобга бўлган муҳаб-бати, асил китобхонлиги мени мафтун қилиб қўйганди.

Уйимизнинг энг тўридаги тоқчада икхита қўтича ёнма-ён турарди. Бирини — нон, ик-кинчисида китоб сақланарди. Онам қўтичадан нон олса — «қў-зига суртиб, икки қўллаб дас-турхонга қўриди, китоб олса — уни икки қўллаб бағрига бо-сиб, уи марта ўпарди. Ўша ва-қтдаги тошбосма ёки эҳтот-лар қўлидан чиққан китоб, ри-солаю баёзларнинг муқоваси-га юқоридан пастга ўта тўрт қирралли катта-кичик нақшли белги қўйилганди. Биз бола-ларга уларни у дунёю бу на-рсани эслатиб турадиган белги деб ўқитар эдилар.

Китобни волидам нихоятда эъзозлаб, оппоқ доқа рўмолга ўраб, чанг оқирмай авайлаб сақлар эдилар. Уни қўйи бўл-ган эса яна ўлиб, бағрига бо-сиб, пешонасига суртиб, эъзозлаб, қўтичага соларкан, бизга ўқитар эдилар:

— Китоб ҳам нондай азиз ва муътабар!

Кулларнинг бирида воли-дамнинг мен болаёқига китоб қўқиб берганлари ҳамон ёдим-да: Волидам тоқчадаги мис қу-тичадан оқ доқага ўралган бир китоб олдилар-да, доқани тах-лаб қўйиб, китобни ўш марта ўлиб, икки қўллаб бағрига бо-сиб, сўнгга шариллатиб қўйи бошлади. Нималарни ўқиган-лари ёдимда йўқ, аммо сен ҳам Алпомишдай пахлавон бўл, бутам, деб юзямдан ўп-ди, китобнинг варағига илак ўралган хат-чўп солиб, «даво-минини эртага қўйимиз», деди-лар.

Волидам Тўхта отин китоб-ни яхши сақлаш учун, варағи бужилмасин деб, ана шундай илак ўралган хат-чўп тутарди-лар.

Кечки пайларда катталар тўлпанганида онам уларга мос китобни топиб қўиб беради-лар. Уйимиз кечки пайларга қў-ни-қўшни, ёшу қариларга тў-либ кетарди. Волидам Тўхта отин уларга баянда овоз би-лан гоҳда «Алф Лайло» — «Ми-нг бир кеча», баъзан «Гўрўгли султон» гоҳида шоирларнинг баёзларидан шезърлар қўиб берадилар. Қўпинча уйимиз-да Қўлхожа Аҳмад Ясавийнинг ҳикматлари ўқиларди.

Назаримда ўша кезларда ҳозиргидан қўра китобхон қў-роқ эди. Негаки жон бошига китоб чиқарши ҳозирги вақт-даги қараганда жуда ҳам бўли-б, тафовути ер билан ос-монча бўлса ҳамки, барча са-водчи ҳам, саводсиз ҳам, бо-ларлар кексалар ҳам — эркак, аёл китобхон эди. Чунки, киш-лоқда битта китоб бўлса бас, уни саводли кишига қўйиб ҳамма баравар тингларди. Эр-каклар гузарда, чойхонада, меҳмонхонаю тўқмақхоналарда китобхонлик қилардилар. Мул-ла ўқир эди, жамоа ҳам ўти-риб тингларди. Китоб ўқилаёт-ган жойда пашша унча ҳам би-линарди.

Аёллар ўзларича китобхон-лик қилардилар. Отинча ёки отин қиротини ўрнига қўйиб баянда овозда ўқирди, аёллар ҳам бўлиб, эътибор билан тин-глардилар. Ўзларига ёққан сўзларни, фикрларни мақуль-лаб ҳам қўйиб қарашлар, ўш таъсирланган пайларда ўн-граб йиллар эдилар.

Бундай давраларда ишти-роқ этмай қолган яқинлари-га эшитиб ўққанларини оқиз-май-томизмай айтиб берад эдилар.

Шундай қилиб, бир давра-да ўқилган китоб мазмуну бу-ғун қишлоққа етиб боради. Бошқа қишлоқларни билма-дим-ку, аммо бизнинг Сойка-леб қишлоғида, айниқса биз-

нинг Толқўча маҳалласида ана шундай бўларди. Бинобарин, ша-рият қўнуи-қондаларини ҳамма биларди ва унга амал қиларди. Ҳозир-чи? Киши бошига қанча-дан қанча газета-журналлар чи-қади, ҳар ўйда телевиор, радио сайраб турса ҳам, қўнуларимиз-ни қамдан ҳам одам яхши била-ди. Ўша вақтларда қишлоқларга газета-журнал жуда ҳам келарди, мабодо бир нўхса газета келиб қолгудай бўлса, мазмуну ҳамма-га аён бўларди. Аввало афанди-лар чойхоналарда юриб уни ба-ланд овоз билан ўқиб беради-лар. Кейин саводхон ёшлар да-лама-дала юриб полизларда иш-лаётган деҳқонларга қўиб эшит-тирар эдилар. Китоб ҳам қўлма-қўл, уйма-ўй, қишлоққа-қишлоқ юрарди.

Волидам қаерда, нима иш қилсалар ҳам, мени гўдақлик-да қўлидан тушirmай бағрига босиб юрардилар. Шунинг учунми, онамининг кўп одати, айниқса китобга бўлган муҳаб-бати, асил китобхонлиги мени мафтун қилиб қўйганди.

Уйимизнинг энг тўридаги тоқчада икхита қўтича ёнма-ён турарди. Бирини — нон, ик-кинчисида китоб сақланарди. Онам қўтичадан нон олса — «қў-зига суртиб, икки қўллаб дас-турхонга қўриди, китоб олса — уни икки қўллаб бағрига бо-сиб, уи марта ўпарди. Ўша ва-қтдаги тошбосма ёки эҳтот-лар қўлидан чиққан китоб, ри-солаю баёзларнинг муқоваси-га юқоридан пастга ўта тўрт қирралли катта-кичик нақшли белги қўйилганди. Биз бола-ларга уларни у дунёю бу на-рсани эслатиб турадиган белги деб ўқитар эдилар.

Китобни волидам нихоятда эъзозлаб, оппоқ доқа рўмолга ўраб, чанг оқирмай авайлаб сақлар эдилар. Уни қўйи бўл-ган эса яна ўлиб, бағрига бо-сиб, пешонасига суртиб, эъзозлаб, қўтичага соларкан, бизга ўқитар эдилар:

— Китоб ҳам нондай азиз ва муътабар!

Кулларнинг бирида воли-дамнинг мен болаёқига китоб қўқиб берганлари ҳамон ёдим-да: Волидам тоқчадаги мис қу-тичадан оқ доқага ўралган бир китоб олдилар-да, доқани тах-лаб қўйиб, китобни ўш марта ўлиб, икки қўллаб бағрига бо-сиб, сўнгга шариллатиб қўйи бошлади. Нималарни ўқиган-лари ёдимда йўқ, аммо сен ҳам Алпомишдай пахлавон бўл, бутам, деб юзямдан ўп-ди, китобнинг варағига илак ўралган хат-чўп солиб, «даво-минини эртага қўйимиз», деди-лар.

Волидам Тўхта отин китоб-ни яхши сақлаш учун, варағи бужилмасин деб, ана шундай илак ўралган хат-чўп тутарди-лар.

Кечки пайларда катталар тўлпанганида онам уларга мос китобни топиб қўиб беради-лар. Уйимиз кечки пайларга қў-ни-қўшни, ёшу қариларга тў-либ кетарди. Волидам Тўхта отин уларга баянда овоз би-лан гоҳда «Алф Лайло» — «Ми-нг бир кеча», баъзан «Гўрўгли султон» гоҳида шоирларнинг баёзларидан шезърлар қўиб берадилар. Қўпинча уйимиз-да Қўлхожа Аҳмад Ясавийнинг ҳикматлари ўқиларди.

Назаримда ўша кезларда ҳозиргидан қўра китобхон қў-роқ эди. Негаки жон бошига китоб чиқарши ҳозирги вақт-даги қараганда жуда ҳам бўли-б, тафовути ер билан ос-монча бўлса ҳамки, барча са-водчи ҳам, саводсиз ҳам, бо-ларлар кексалар ҳам — эркак, аёл китобхон эди. Чунки, киш-лоқда битта китоб бўлса бас, уни саводли кишига қўйиб ҳамма баравар тингларди. Эр-каклар гузарда, чойхонада, меҳмонхонаю тўқмақхоналарда китобхонлик қилардилар. Мул-ла ўқир эди, жамоа ҳам ўти-риб тингларди. Китоб ўқилаёт-ган жойда пашша унча ҳам би-линарди.

Аёллар ўзларича китобхон-лик қилардилар. Отинча ёки отин қиротини ўрнига қўйиб баянда овозда ўқирди, аёллар ҳам бўлиб, эътибор билан тин-глардилар. Ўзларига ёққан сўзларни, фикрларни мақуль-лаб ҳам қўйиб қарашлар, ўш таъсирланган пайларда ўн-граб йиллар эдилар.

Бундай давраларда ишти-роқ этмай қолган яқинлари-га эшитиб ўққанларини оқиз-май-томизмай айтиб берад эдилар.

Шундай қилиб, бир давра-да ўқилган китоб мазмуну бу-ғун қишлоққа етиб боради. Бошқа қишлоқларни билма-дим-ку, аммо бизнинг Сойка-леб қишлоғида, айниқса биз-

нинг Толқўча маҳалласида ана шундай бўларди. Бинобарин, ша-рият қўнуи-қондаларини ҳамма биларди ва унга амал қиларди. Ҳозир-чи? Киши бошига қанча-дан қанча газета-журналлар чи-қади, ҳар ўйда телевиор, радио сайраб турса ҳам, қўнуларимиз-ни қамдан ҳам одам яхши била-ди. Ўша вақтларда қишлоқларга газета-журнал жуда ҳам келарди, мабодо бир нўхса газета келиб қолгудай бўлса, мазмуну ҳамма-га аён бўларди. Аввало афанди-лар чойхоналарда юриб уни ба-ланд овоз билан ўқиб беради-лар. Кейин саводхон ёшлар да-лама-дала юриб полизларда иш-лаётган деҳқонларга қўиб эшит-тирар эдилар. Китоб ҳам қўлма-қўл, уйма-ўй, қишлоққа-қишлоқ юрарди.

Волидам қаерда, нима иш қилсалар ҳам, мени гўдақлик-да қўлидан тушirmай бағрига босиб юрардилар. Шунинг учунми, онамининг кўп одати, айниқса китобга бўлган муҳаб-бати, асил китобхонлиги мени мафтун қилиб қўйганди.

Уйимизнинг энг тўридаги тоқчада икхита қўтича ёнма-ён турарди. Бирини — нон, ик-кинчисида китоб сақланарди. Онам қўтичадан нон олса — «қў-зига суртиб, икки қўллаб дас-турхонга қўриди, китоб олса — уни икки қўллаб бағрига бо-сиб, уи марта ўпарди. Ўша ва-қтдаги тошбосма ёки эҳтот-лар қўлидан чиққан китоб, ри-солаю баёзларнинг муқоваси-га юқоридан пастга ўта тўрт қирралли катта-кичик нақшли белги қўйилганди. Биз бола-ларга уларни у дунёю бу на-рсани эслатиб турадиган белги деб ўқитар эдилар.

Китобни волидам нихоятда эъзозлаб, оппоқ доқа рўмолга ўраб, чанг оқирмай авайлаб сақлар эдилар. Уни қўйи бўл-ган эса яна ўлиб, бағрига бо-сиб, пешонасига суртиб, эъзозлаб, қўтичага соларкан, бизга ўқитар эдилар:

— Китоб ҳам нондай азиз ва муътабар!

Кулларнинг бирида воли-дамнинг мен болаёқига китоб қўқиб берганлари ҳамон ёдим-да: Волидам тоқчадаги мис қ

XX аср ўзбек халқи тарихига маърифат, маданият ва муқтадиллик асри сифатида киради. Асримиз бошларидаги инқилобий ҳаракатлар таъсирида ушбу ҳаётга келган жадиличлик ғафлат учкусидан ётган Туркистонда маърифат машаласини ёқиб юборди. Илгор кишилар ана шу машъала таратган ёруғликда мустанлак шариоҳида ҳар томонлама эзилган халқнинг аянчили турмушини кўриб, жадиличлик ҳаракати сари оқиб кела бошладилар. Шулар орасида ўзбек маориф тизимининг асосчиларидан бири Шокиржон Раҳимий ҳам бор эди.

Бугунги авлод бу мўътабар инсоннинг номини айрим газета мақолалари орқали билади. Лекин унинг Мунаввар қори Абдурашидов, Фитрат, Чўлпон, Ҳамза билан бир сафда туриб, ўзбек халқининг маърифатли бўлиши учун ҳалол тер туқгани ва ҳар томонлама эъзо қилишга эришди сиймо бўлгани халқ кўпчиликлари аён бўлганча йўқ. Шунинг учун ҳам қаминида ушбу мақола орқали муҳтарам мухбирлар эътиборини Шокиржон Раҳимий ҳаёти ва фаолиятининг айрим саҳифаларига жалб этиш истаги туғилди.

ОИЛАСИ

Тошкентлик ёши улуг кишилар Тахтапудда туғилиб ўсган учта Раҳимийни яхши билишди. Булар Собиржон, Шокиржон ва Гафуржонлар бўлиб, уларнинг ҳар бири миллий маориф ва илм-фан тараққиётига улкан ҳисса қўшган. Раҳимжон ака 1907 йилда вафот этганидан кейин, у оған мактабдаги ўқиш-ўқитиш ишларини давом эттириш тўғрисида Собиржон Раҳимийнинг эътиборига тушган. Агар бу вақтда унинг энди-гина йилгирима бир ёшга қадам қўйганини эътиборга олсак, демак, у уша келардаёқ ўз билими ва ахлоқ-одоби билан бу масъул ишга муносиб ҳисобланган. Собиржон ака ота юмушини шунчаки давом эттирибгина қолмай, шу йилларда расм бўла бошлаган жаҳид мактабини ташкил этиб, кейинчалик унга сингилларни Адоллатхон, Саломатхон ва Хосиятхонлар қатори Шокиржонни ҳам ўқитувчи сифатида жалб этган.

Муштариоларга маълумки, Туркистондаги биринчи усули савтия мактаби 1898 йили Тўқмоқда очилган. Тошкентдаги биринчи жаҳид мактабига эса 1900 йили Мунаввар қори асос солиб, уни Зоҳир Гаспиров, Зоҳорини яқинида барпо этган; орадан олти йил ўтган, у Янги шаҳардаги мактабни Шайхон-тоҳурга кўчирган. Агар шу фактни мушоҳада этиб кўрсак, Собиржон Раҳимийнинг 1907 йилда отадан «мерос» бўлиб қолган мактаб биносида жаҳид мактабини ташкил этиши бево-сита Мунаввар қори таъсирида руй бергани маълум бўлади. Собиржон Раҳимийнинг фарзанди, таниқли иқтисодчи олим Ҳикмат Собиров зикр этилган мактаб ҳақида қуйидаги маълумотни берган: «1907 йилда буваам вафот қилганидан кейин Тахтапуд маҳалла фуқароларининг тавсиси билан буваам оған мактабини давом эттириш отам зиммасига юклатилган. Ўзбекча, татарча рўзномаларни доим ўқиш, мугулла қилганидан ёш ўқитувчи жаҳид усулидаги янги мактаб очган. Мактаб «Собир дола мактаби» номи билан машҳур бўла бошлаган. Ҳовлимиздаги хоналар сингларга ажратилган. Ўқитувчилар етишмаганидан онам Бекор Раҳимовна, аммаларим Адоллатхон, Саломатхон, Хосиятхонлар, кейинчалик амаким Шокиржон Раҳимий ҳам ўқитишга отамга қўмаклашиб, айрим фанлардан дарс берганлар. Дарсиларлар йўқ, доска ўрнида катта турбурчакли қора патис, бўр ўрнида пахса девор кесгич ишлатилган».

Тошкентдаги дастлабки жаҳид мактабларидан бири, бугунги кун нуктаи назаридан, шунчаки ибтидоий кўринишга эга бўлишига қарамай, ўз даврида катта давоқ қозониб, тараққиёт машҳур кишиларни етиштириб берган. 1922 йили Бехудийнинг фотиҳона ҳалок этилиши тўғрисидаги ҳақиқат ошқор бўлиб, бу ҳабар Туркистон маърифатпарварларини ларзага солган, Собиржон Раҳимийнинг ташаббуси билан «Раҳимия» мактабига Бехудий номи берилган.

Ҳикмат Собиров биз билан суҳбатда буювси тўғрисида сўз юритиб, унинг садов ишлари билан Хитойга бориб-турганлигини айтиди. Агар унинг бичра фарзандлари ўқитувчи сифатида дастлабки жаҳид мактабларининг биринчи хизмат қилганлигини эътиборга олсак, демак, Раҳимжон ака ҳам маърифатдан йироқ одам бўлмаган. Аконинча, мактабдорлик ҳам илган. Хуллас, ушбу мақола қаҳрамони Шокиржон Раҳимий Тошкентдаги анъанавий маърифатли кишилар оиласида туғилиб улғайган.

ЖАДИДЛАР МУҲИТИДА

Шокиржон Раҳимий 1898 йилда, акиси Собиржондан тўрт йил кейин туғилган. Унинг ҳаёти ва маърифатпарварлик фаолияти тўғрисида бир неча газета мақолалари бўлишига қарамай, уларда бир хил фикр ва фактлар тасқорланади, ҳолос. Бу мақолаларда ёритилган маърифатпарварнинг айниқса 1917 йилда қадр бўлган ҳаёти ва фаолияти тўғрисидаги маълумотларни тўла ва аниқ, деб бўлмайди.

Ш. Раҳимийнинг уша даврга оид ҳаёти тўғрисида сўзлаб, Ҳикмат Собиров қуйидагиларни айтган: «Унинг акиси Собиржон Раҳимий... 1907 йилдан бошлаб биринчи мартаба янги усулда мактаб ташкил қилди. Шокиржон дастлаб шу мактабда савод чиқарди. Кейин акиси билан биргаликда ўқитувчилик қила бошлади. Ш. Раҳимий фақат муаллимлик билан чегараланиб қолмади. У революциядан олдин А. Авлоний томонидан ташкил қилинган ўзбек театр труппасининг шаклланишига кўп ҳисса қўшди. Айрим уртокларнинг эсдаликларига қараганда, бирорта репетиция Ш. Раҳимийсиз ўтмаган. У айрим роллари таяйларшда актёрларга қимматли маслаҳатлар берган, сўфлёрлик қилган».

Ш. Раҳимийнинг 1917 йилгача бўлган фаолияти тўғрисидаги бор гап ана шундан иборат.

Агар маорифимиз жонқуярнинг мақолаларига эътиборли назар ташласак, қуйидаги манзара ҳосил бўлади: Аср бошларидаги турли инқилобий ҳаракатлар, айниқса 1905 йил рус инқилобидан кейин Туркистонда маърифатпарварлик юғлари етиб кела бошлади. Исмоилбек Гаспиралнинг «Таржумон» газетаси етаклаган бу янги ижтимоий жараён Қозон, Уфа ва Оренбургда нашр этилган газета ва журналлар тўғрисида янада фавқлошди. Туркистонда «Тараққиёт», «Шўҳрат», «Хуррият», «Соди Туркистон» сингари газеталар чоп этилди. Агар ўзбек вақтли матбуоти тарихига бағишланган рисоаларни аерақлаб кўрсак, бу нашрларнинг аксари гоят қисқа умр кўрганлиги маълум бўлади. Матбуот тарихчилари бунинг сабабини моддий қийинчиликда, деб қўрсатадилар. Аммо Ш. Раҳимий маҳаллий халқ ўртасида тарқатиларвар фикр ва гояларни тарқатган ва шу билан ҳукуматнинг гашини келтирган бу нашрларнинг тақдирини молиявий эмас, балки ижтимоий-сиёсий сабаблар хал этган, деб ёзади. «Тараққиёт», «Шўҳрат», «Хуррият», «Соди Туркистон» (Тошкентда), «Самарқанд», «Ойна» (Самарқандда); «Бухорои шариф» (Бухорода); «Соди Фаргона», «Эл байроғи» (Қўқонда) газеталари, — деб ёзади. Уш ишдан чиққан ва ҳукуматнинг зулм-эзравонлигига қарш қаратилган матбуот эди. Агар бу учқунлар ёнгина айланмаган бўлса, бунинг сабаби фақат битта — ўт ўчирувчиларнинг борлигида эди».

Ш. Раҳимийнинг фикрига кўра, жаҳидлар матбуот орқали халқни маърифатлаштириш имкониятлари тораёйиб ва йўқлиб бораётганини кўргач, янги усулдаги мактабларни очишга катта эътибор бердилар. «Дастлаб Самарқандда, кейин Тошкент ва Қўқонда, нихоят, Туркистоннинг бошқа шаҳарларида янги усулдаги мактаблар очилди. Бу мактаблар, шубҳасиз, педагогиканинг ҳозирги талабларига жавоб бера олмagan, аммо уша пайтда улар бошқа мактаблар (эски мактаб, рус-тузем мактаблари) қараганда, бирдан-бир тўғри йўлни танишга алоҳида эътибор берилган. Бу мактабларнинг ўқи-туғчилари ҳам эски мактаблардагига қараганда илгор кишилар бўлган», деб ёзади у.

Ш. Раҳимий бу сўзларни ўз ҳаётини тажрибасидан келиб чиқиб ёзган. Аср бошларидаги дастлабки ўзбек газеталарининг чоп ҳукумати томонидан турли баҳоналар остида ёпилганини кўрган жаҳидларнинг аксар қисми матбуотдан кўра мактаб очишга кўпроқ аҳамият берган. Оила аъзолари мао-

риф ҳодимлари бўлганлиги учун Ш. Раҳимийнинг ўзи ҳам «Раҳимия» мактабига фаолият бошлаб, маориф ишини ўз ҳаётининг мақсади, деб билган.

1917 йил инқилобига қадар шаклланган ўзбек зиёлиларини, айрим истисноларни эътибордан соқит қилганда, асосан маҳаллий ёхуд Уфа сингари шаҳарлардаги мадрасаларда таҳсил кўрганлар. Шунга қарамай, улар айниқса ўзбек тили ва адабиёти, шунингдек, араб ва форс тиллари бўйича пухта билимга эга бўлганлар. Ш. Раҳимий ҳам дастлаб Тахтапуд маҳалласидаги мадрасада ва отаси оған мактабда таҳсил кўриб, замонасининг илгор маърифатли кишилардан бири бўлиб етишди. Айниқса Собиржон Раҳимий билан бирга ишлаш жараёнида кўп нарсани эгаллади. Айни пайтда у бошқа тошкентлик жаҳидлар билан яқинлашиб, «Соди Туркистон», «Наҳот», «Шўроий ислом», «Эл байроғи» сингари вақтли нашрларда ўз мақолалари билан фаол қатнаша бошлади.

Ш. Раҳимийнинг шу йилларда пешқадам ўзбек маърифатпарварларидан бири сифатида танилишида Тошкент жаҳидларининг пурҳикмат йўлбошчиси Мунаввар қорининг катта ҳиссаси бор. У Ш. Раҳимий сингари ёш ҳаммаслақларида адабий-маданий ва диний қадриятларга ҳурмат туйғусини тарбиялабгина қолмай, бу жараён XX асрнинг ўзбек халқи учун қандай кечими мумкинлигини ҳис этиб, улар эътиборини шу тарихий-маданий асрга қамарбаста бўлаёқ авлодларни тарбиялашга қаратди. Ш. Раҳимий ўзининг кейинги ҳаёти, илмий-педагогик фаолиятини ана шу устозининг ижтимоий-маърифатпарварлик қарашлари асосида кўрди.

Ш. Раҳимий, Ҳикмат Собиров гувоҳлик берганидек, Абдулла Авлоний билан ҳам яқин ижодий алоқада бўлиб, у ташкил этган «Турон» театр тўдасининг фаолиятида иштирок этди. Ўзбек театри тарихининг таниқли билимдон Мамажон Раҳмонов берган маълум-

матта кўра, «Турон» тўдаси 10-йиллардаги қарашлари илгор ўзбек ёшларини ўз бағрига олган ва улар орасида Низоимиддин Пошшоқўжаев сингари турли соҳа вақиллари билан бирга муаллим Шокиржон Раҳимий ҳам бўлган. Ушбу театр тўдаси томонидан 1916 йилда сахналаштирилган «Ўликлар» номли озарбўйион драмасида Ш. Раҳимийнинг Ҳожи Ҳасан ролини ижро этганлиги тўғрисида маълумотлар мавжуд.

«Қолиёз» театрида Низоимиддин Ҳўжаев томонидан сахналаштирилган бу спектаклда алландаги фириорат бир шайхнинг ўлишлари тириштириш илмини ўрганганлиги ва шунинг оқсидида кўплаб мурдаларни тириштираётганлиги тўғрисида баҳс боради. Ҳожи Ҳасан шайх «тириштираёқ» мурдалар рўйхатида ки-зи Сорани ҳам қўшади... Спектаклдаги бундай ажаботвор воқеаларни кўрган томоқабинлар, вақтли матбуотнинг хабар беришига кўра, қўлиг зарбидан тўмоша залини ларзага келтирганлар.

Ш. Раҳимий сингари жаҳидлар мансуб бўлган муҳитдан кейинчилик ўзларини Тошкентда «турончи», бошқа айрим шаҳарларда эса «падарқуш» деб атаган нафис санъат мухлислари пайдо бўлди ва улар профессионал ўзбек театрига тамал тошини қўйдилар. Шундай «турончи»лар орасида эса Шокиржон Раҳимий ҳам бор эди.

Хуллас, Ш. Раҳимий 1917 йилга қадар бўлган ўзбек воқелигида маорифчи, журналист ва театр тўдасининг аъзоси сифатида жаҳид гояларининг кенг ҳалқ оммаси орасига кириб боришига муносиб ҳисса қўшди.

ҲАМЗА ВА ШОКИРЖОН РАҲИМИЙ

Ҳамза Ҳакимзода 1908 — 1910 йилларда Тошкентга бир неча бор келиб, баъзан узоқ муддат давомида тошкентлик ер-биродарлари эшигида истикомат қилган. Шоир архивида сақланган ҳужжатларнинг биринчи аша шу даврда ортирган дўстларининг ўн тўрт «мода»дан иборат рўхати бўлиб, «Саломатхонга кўнгли хўшги муҳаббат ила ортирдимиз ахбобнинг адрас ва маълумот таъриқлари» деб номланган бу ҳужжатда қуйидаги сўзларни ўқиймиз: «4. Муаллимлардан: муҳтарам Мулла Собиржон, Шокиржон ар-Раҳимийлар, сабаби алоқалари ...-сафасизда; жойлар: Себзор даҳсида, Тахтапуд маҳалласида. Мулоқотимиз — 1910 июлид 2 октябр».

Бу ҳужжатдан маълум бўлишича, Ҳамза Тошкентга келганида, оддий қосиблар, тўжорлар, ҳожилар, саҳофлардан тортиб Мунаввар қори, Саме қори, Собиржон ва Шокиржон Раҳимийлардек зие ахли билан ҳам учрашиб, улар билан яқин алоқа ўрнатган. Чақиса, Ҳамза шу йилларда қўндалоққа ўхшаш дафтар ту-ган ва бу дафтарни «Рисола» тарихини» деб атаган. Тошкентда «охирги муҳаббат ила ортирдимиз ахбоб» ҳақидаги ҳамма гаплари ана шу «рисола» саҳифаларига эзиб берган. Унинг Раҳимийлар оиласи билан «сабаби алоқалари» ҳам шу «рисола»нинг қайсидир саҳифаларига қайд этилган. Аммо, Ҳамзанинг бошқа айрим ҳужжатлари қатори, бу «рисола» ҳам шоирнинг турли сафарлари чоғида йўқолган.

Раҳимийлар оиласи Тошкентнинг кўзга қўринган зиёлиларидан бўлгани учун Ҳамза уларга айрича эътибор билан қараган. У Раҳимийлар хонадонига бир қанча вақт яшаган ва шундай қўнларнинг биринчи «Шокиржоннинг синглиси Адоллатхонга кўнгли қўйиб, катта унг ўқитишнинг иштин этган. Лекин синглиси Адоллатхон уналчиқ илтифот кўрсатмаган. Масаланинг бундай нозик тус олганига қарамай, Раҳимийлар билан Ҳамза ўртасидаги илиқ муносабат кейин ҳам давом этган.

Ҳамзанинг ҳаёти ва ижодидан хабардор кишилар унинг 1910 йили Тошкентнинг Қашқар маҳалласида усули савтия мактабини очганини яхши билидилар. Шоирда жаҳид мактабига бўлган ки-зиқинишнинг пайдо бўлиши Раҳимийлар оиласининг бево-сита таъсири натижаси эди. «Раҳимия» мактабидagi янгича ўқув «ти-зи» билан танишган шоир ўз ҳаётида биринчи мартаба Қў-қон ё Марғилонда эмас, балки айнан Тошкентда усули савтия мактабини очишга қарор қилган ва «Саломатхонга қўнгли қўйиб, катта унг ўқитишнинг иштин этган. Лекин синглиси Адоллатхон тажрибасидан самарали фойдаланган. Ҳамза э-хивидаги ҳужжатлар шундан далолат берадики, улар ўртасидаги дўстона алоқа шоир ўз ватанига қайтганидан кейин ҳам барҳам толмаган. Ш. Раҳимийнинг акиси номидан Ҳамзага 1910 йил 15 декабрда ёзилган мактубидан маълум бўлишича, шоир бир шо-ғирди орқали улар хонадонига «Хисоби масъала» китобини су-раб, 3 сўм 60 тишин юборган экан. Ш. Раҳимий ўз хатида аша шу китобнинг биринчи жузунини Ҳамза номига юборгани ҳақида ха-бар беради. Бу мактубда келтирилган маълумот Ҳамзанинг Ра-ҳимийлар ёрдамига танган ҳолда ўз педагогик фаолиятини бош-лашгани ҳақидаги фикринини тасдиқлашга ҳамаат қилди».

Ш. Раҳимий Ҳамзадан ўн бир ёш кичик бўлишига қарамай, улар ўртасидаги муносабат ўзаро савимият ва ҳурматга асо-сланган бўлиб, у 1917 йил воқеаларига қадар изчил давом этган. Унинг Ҳамзага 1914 йил 18 майда йўллаган қуйидаги мактуби улар ўртасидаги ана шу савимият ва яқинлиқни намойиш этиб-гина қолмай, балки Ш. Раҳимийнинг шу йиллардаги фаолияти, тўғрисида ҳам қимматли маълумотларни беради:

«**Суяқли, эски дўстим мулла Ҳамзахон!**
Афандим! Икки йилдирки, сиздан муфарақат этдик¹. Бу муддат зарфида² Сизнинг ҳаёти ҳусусиятигиздан асосли қўндалоқ ҳақидаги фикринини тасдиқлашга ҳамаат қилди³.
Ш. Раҳимий Ҳамзадан ўн бир ёш кичик бўлишига қарамай, улар ўртасидаги муносабат ўзаро савимият ва ҳурматга асо-сланган бўлиб, у 1917 йил воқеаларига қадар изчил давом этган. Унинг Ҳамзага 1914 йил 18 майда йўллаган қуйидаги мактуби улар ўртасидаги ана шу савимият ва яқинлиқни намойиш этиб-гина қолмай, балки Ш. Раҳимийнинг шу йиллардаги фаолияти, тўғрисида ҳам қимматли маълумотларни беради:

«**Афандим! Икки йилдирки, сиздан муфарақат этдик¹. Бу муддат зарфида² Сизнинг ҳаёти ҳусусиятигиздан асосли қўндалоқ ҳақидаги фикринини тасдиқлашга ҳамаат қилди³.**
Ш. Раҳимий Ҳамзадан ўн бир ёш кичик бўлишига қарамай, улар ўртасидаги муносабат ўзаро савимият ва ҳурматга асо-сланган бўлиб, у 1917 йил воқеаларига қадар изчил давом этган. Унинг Ҳамзага 1914 йил 18 майда йўллаган қуйидаги мактуби улар ўртасидаги ана шу савимият ва яқинлиқни намойиш этиб-гина қолмай, балки Ш. Раҳимийнинг шу йиллардаги фаолияти, тўғрисида ҳам қимматли маълумотларни беради:

«**Афандим! Икки йилдирки, сиздан муфарақат этдик¹. Бу муддат зарфида² Сизнинг ҳаёти ҳусусиятигиздан асосли қўндалоқ ҳақидаги фикринини тасдиқлашга ҳамаат қилди³.**
Ш. Раҳимий Ҳамзадан ўн бир ёш кичик бўлишига қарамай, улар ўртасидаги муносабат ўзаро савимият ва ҳурматга асо-сланган бўлиб, у 1917 йил воқеаларига қадар изчил давом этган. Унинг Ҳамзага 1914 йил 18 майда йўллаган қуйидаги мактуби улар ўртасидаги ана шу савимият ва яқинлиқни намойиш этиб-гина қолмай, балки Ш. Раҳимийнинг шу йиллардаги фаолияти, тўғрисида ҳам қимматли маълумотларни беради:

«**Афандим! Икки йилдирки, сиздан муфарақат этдик¹. Бу муддат зарфида² Сизнинг ҳаёти ҳусусиятигиздан асосли қўндалоқ ҳақидаги фикринини тасдиқлашга ҳамаат қилди³.**
Ш. Раҳимий Ҳамзадан ўн бир ёш кичик бўлишига қарамай, улар ўртасидаги муносабат ўзаро савимият ва ҳурматга асо-сланган бўлиб, у 1917 йил воқеаларига қадар изчил давом этган. Унинг Ҳамзага 1914 йил 18 майда йўллаган қуйидаги мактуби улар ўртасидаги ана шу савимият ва яқинлиқни намойиш этиб-гина қолмай, балки Ш. Раҳимийнинг шу йиллардаги фаолияти, тўғрисида ҳам қимматли маълумотларни беради:

дан, Ҳўқанд шаҳридан келмақга бошлади. Газетамиз тўрт поғонадан иборат бир иш ўлдиғиндан буларнинг жумласи дарж қилиномласлиги табиийдир. Ҳар нечук оқ ила сариг-га ёпушуб, ...истинот⁴ талаб қилиб дарж эта бошладик. Ишқоаллох бошқа бир-ярим мажлис ва музоқаралар ҳам бизим тирноғимиздан омон қолмаса керак.

Муңда қори акам⁵ бошлик хайъати тахририятлар ва аз жумла товоришингиз ҳам 18 000 парахуи, 190 000 минг вағун салом перевод қилдук. Бокий жаноби ҳақдан узун умрлик, ширин сўзлик, саратон юлдузлик, уламои дўст, газетاپарвар, ёзувда саховатлик, миллатга марҳаматлик, дунёда иззатлик, ўқубда роҳатлик, биз каби дўстларингизга илтифотлик бўл-моғингиз сураб, бир саҳифа бўлсин ҳусуси ҳолингиздан ёзув ҳамда сураган ошна-оғайниларга қўлдан-қўл салом айтимоғин-гизни охижона рижо ва таманно қилурмен.

Ўстингиз Шокиржон Раҳимов,
Тошкент, 18 май 1914⁶.

Ш. Раҳимийнинг Ҳамза мактублари услубида ёзилган бу хати улар ўртасида яқин ва дўстона муносабат ўрнатилганидан дарак беради. Таҳмин қилиш мумкинки, бу хат тошкентлик жаҳиднинг қўқонлик биродарига йўллаган биринчи ва сўнгги мактуби эмас. Ҳамзанинг шу кезларда «Соди Туркистон» газетасида ўз асар-лари билан қатнаша бошлаши ҳам Ш. Раҳимийнинг иштирокида руй берган бўлиши мумкин.

Ҳамза, юқорида келтирилган мактубга жавобан, ўша йилнинг 21 майдаёқ Ш. Раҳимийга хат билан бирга бир донга суратини юбориб, сурат оқсига қуйидаги рубойини ёзган:

Таомилда расм ўлмиш иборат бир таорифдан,
Салафлар хизмати махв ўлмасун чун фикри орифдан.

Шамойилда санобар қоматим-
га ўлмишгиз мағрур.

Самарда мисли арар⁸ ба-
расиз ўлмиш маорифдан.

Ҳамзанинг бошқа бирор қал-
ламшак дўсти ё яқин биродари-
га суратини эсдалик сифатида
йўллагани бизга маълум эмас.

Уйлаймизки, у ушбуни Шокиржон
Раҳимийга бўлган айрича ҳурма-
ти тўғрисида қилган. У ёш тоше-
тлик дўсти сиймосида ўз хал-
қининг маърифатли ва маданиятли бўлишини астойдил орзу қил-
ган ва ҳаётини шу улуг юмушга бағишлаган ҳаммаслақ кишини
қўрган ва қадрлаган.

МАЪРИФИЙ ФАОЛИЯТИ

Ш. Раҳимий нафақат Ҳамза, балки замонасининг барча пеш-
қадам кишилари билан ҳам яқин алоқада бўлган. Афсуски, ўзбек
зиёлилари бошича тушган ташвишлар тўғрисида улар ўртасидаги
ёзишмалар ҳам, биргаликда тушган суратлари ҳам, қўлэмса асар-
лари ҳам сақланмаган. Ҳолбуки, Ш. Раҳимий, Мунаввар қори ва
Ҳамзадан ташқари, Фитрат, Чўлпон, Ғози Олим Юнусов, Қайом
Рамазон, Ашурали Зоҳирий, Шокир Сулаймон сингари ёзувчи ва
олимлар билан ҳам ўзбек маърифати ва маданияти равиқни йў-
лда бақамти иш олиб борган.

Ил Феврал ва Октябрь инқилоблари арафаси ҳамда ин-
қилоб йилларида ўзбек маърифатпарварлари ўз бошларидан оғир
замоналарни кечирганлар. Улар тақкил этган усули савтия мак-
таблари ҳам, хайрия жамиятлари ҳам, газета ва журналлар ҳам
мудроқ халқ оммасини уй-оттаётини учун мунтазам равишда ёпи-
либ турган. Шунинг учун ҳам жаҳидлар Феврал инқилобини кат-
та умид ва қувонч билан кутиб олганлар. Ш. Раҳимий «Ўзбеклар-
да маориф» номли мақоласида шу ҳақда ёзар экан, бундай сўз-
ларни айтишни ўзининг виждон бурчи деб билган:

«Туркистоннинг ерли аҳолиси ўртасида Феврал ўзгари-
шини биринчи бўлиб қўллаган кишилар жаҳидлар эди. Улар
эркинликни ўз мурод-мақсадларини рўёбга чиқариш
— халқни маърифатлаштириш йўлида фойдаланишга умид
боғладилар. Аммо шароит бу сафар ҳам улардан юз ўтир-
ди. Маориф ҳодимларининг бир қисми инқилобнинг даст-
лабки қўндалоқда янги ташкил этилган халқ миллисисига
қиришга, иккинчи қисми эса очарчиликка қарши курашга
(17-18 йиллар) сафарбар этилди. Шу тарзда улар турли
йўللарга тарқалиб кетдилар ва маориф ёш қўндалоқдан ибор-
ат марказсиз қолди.

Нихоят, жаҳидларга қадимчи (бой ва уламо)лар билан
ошқора курашиш имконияти туғилди — Тошкент шаҳар ду-
маси ва Таясис мажлисига сайловлар белгиланди. Ҳалаба
уш тарфида бўлди. Айни пайтда янги мактаб бўйс-
хаб остида қолди... Янги Тошкент шаҳар думаси янги
усулдаги мажмау мактабларни танимлаш учун зарур бўл-
ган ҳаражати бермай, ўз ҳисобидан 12 та эски усулдаги
мактабни очишга қарор қилди. Шу вақтда (17-йил майида)
янги ва эски усулдаги мактаблар муслмон ўқитувчилари-
нинг ўзга қурултойи қақирди. Қурултой ижобий натижа
бермади — жаҳидлар билан қадимчилар ўртасидаги кес-
кин баҳслар унинг ишига монелик қилди. Қадимчилар би-
лан келишиш умидини йўқотган, жаҳидлар ўзга бўйлаб ўз
қўндалоқни ташкил этишга қиришдилар. Рус-тузем мактаб-
ларидаги муслмон ўқитувчилар ҳам улар-сабига келиб
қўшилди».

Октябр инқилоби арафасидаги жаҳидчилик ҳаракати ва жу-
младан, маориф ишлари қадимчилар тўғрисида ана шундай боши
берк қўнға қириб қолган эди. Шундай тарихий шариоҳда бол-
шевикларнинг Туркистонда ҳокимиятини ўз қўлларига олишлари
равшан эди.

Туркистон мухторияти тугатилгандан кейин жаҳидларнинг бир
қисми советлар тарафига ўтиб, халқни маърифатлаштиришга қар-
атилган фаолиятларини янги шариоҳда давом эттирдилар. А.
Авалоний бошлик ана шундай собиқ жаҳидлар сафида Ш. Раҳи-
мий ҳам бор эди.

Ш. Раҳимий 1918 йили Авлоний билан бирга Коммунистлар
партияси сафига кириб, 1918—1924 йилларда Эски шаҳар ма-
ориф бўлими, кейинчалик Тошкент шаҳар маориф бўлими му-
дир лавозимларида хизмат қилар экан, бутун кунини янги совет
мактабларини ташкил этиш ва бу мактаблар учун янги дарслик
ва қўлланмалар яратишга қаратди. Унинг Фитрат ва Қайом Рама-
зон билан ҳамкорлигида 1918 йили яратган «Она тили» китоби
узоқ йиллар мобайнида ўзбек тилидаги бирдан-бир дарслик
бўлиб хизмат этди. У шу йиллик ўзбек тили бўйича биринчи алиф-
бени тўзишга қиришиб, уни 1919 йили «Совга» номи билан на-
шр этди. Олим Шарафиддиновнинг машҳур «Алифбе» дарслиги-
дан қариб 15 йилгирима йил аввал яратилган бу дарслик 20-йил-
да «саводсизликни тугатиш» учун олиб борилган маърифий ҳа-
ракатда муҳим рол ўйнади.

«Совга», — деб ёзган эди «Ўзбекистон маданияти» газетаси ўзи-
нинг 1967 йил 1 декабр сонидида —

Миллий тикланиш

Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партиясининг ҳафталик газетаси

1996 йил, 19 март

11(40)- сон

РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯСИ ПРЕЗИДЕНТИ

БОРИС ЕЛЬЦИН ЖАНОБИ ОЛИЙЛАРИГА

Мухтарам Борис Николаевич!
Ўзбекистон халқи Россия Федерацияси Давлат Думаси 1996 йил 15 март кuni Беловеж битимларини бекор қилиш ҳақида коммунистлар ташаббуси билан қабул қилган қарорни ташвиш билан қутиб олди.

Аслини олганда, бу қарор собиқ СССРни, коммунистик мафзуриани қайта тиклашга, тоталитар тузум ҳамда 1991 йилда Россия халқи томонидан ҳам, Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлигидаги бошқа барча халқлар, жумладан, Ўзбекистон халқи томонидан ҳам яқдиллик билан рад этилган эски ақидаларга қайтишга даъват этишдан бошқа нарса эмас. МДҲ муқобили йўқ ҳамжамият бўлиб, унда Россияга ҳақли равишда етакчи ўрин ажратилганига бизнинг ишончимиз комил.

Ўзбекистон қатъий равишда мустақиллик йўлини, барча давлатлар, биринчи галда Россия билан, асрлар давомида дўстлик ва қардошлик ришталари билан ўзаро боғланган Россия халқи билан тенг ҳуқуқли ва ўзаро фойдали ҳамкорлик қилиш йўлини танлаб олган.

Биз Россия 1991 йилда танлаган йўл — янгиланиш, демократик ислохотлар, суверен демократик мустақил давлат қуриш йўли, бу йўл фаровонлик, улкан табиий, моддий, маънавий ва ақл-заковат салоҳиятига эга бўлган халқнинг ҳаётини тўқис қилиш йўли эканига қатъий аминимиз.

Мухтарам Борис Николаевич!
Сиз, Россиянинг Президенти ва барча демократик кучлар, Россия жамиятини янгилаш тарафдорлари қўллаб-қувватловчи тан олинган етакчи сифатида Россияни эски, умрини яшаб бўлган тузумга қайтаришга интилаётган турли сиёсий доираларга муносиб зарба берасиз, Россия ислохотлар йўлидан дадил бораверида ва жаҳон ҳамжамиятида ўзига муносиб ўринни эгаллайди, деб қатъий ишонамиз.

Эҳтиром билан, Исрол КАРИМОВ,
Ўзбекистон Республикаси Президенти

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТИ МАТБУОТ ХИЗМАТИНИНГ БАЁНОТИ

1996 йил 16 март кuni Хоразм вилояти халқ депутатлари кенгашининг навбатдан ташқари учинчи сессияси бўлди. Ушбу сессияда сузга чиққан давлатимиз бошлиғи Россия Федерацияси Давлат Думасининг 1996 йил 15 мартдаги собиқ Совет Иттифоқини тиклашга қаратилган қарорини ўзбекистон Республикасининг муносабатини баён қилиб берди.

Президент Россиядаги ҳозирги вазият бу мамлакатдаги сайловолди эҳтирослари жуда авж олгани билан изоҳланганини таъкидлади. Маълумки, собиқ СССРнинг тугатилгани Россия Президенти Ельцин, Украинанинг собиқ Президенти Кравчук ва Беларус давлатининг собиқ бошлиғи Шушкевичнинг 1991 йил 8 декабрда Беловеж ўрмонида бўлиб ўтган учрашувида расмий жиҳатдан эълон қилинган эди. Ушунда улар Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги тузилганини ҳам эълон қилди.

Президент Каримов Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлигини тузиш тўғрисидаги қарор ҳамдўстлик иштирокчилари бўлган барча давлатлар парламентлари томонидан тасдиқланганини айтди. Россия парламенти бу қарорни 1991 йилда тасдиқлаган.

1996 йил 15 март кuni Россия Федерациясининг янги чакриқ Давлат Думаси коммунист депутатларини ташаббуси билан Беловеж битимини бекор қилиш тўғрисида қарор қабул қилди. Бу қарор собиқ СССРни қайта тиклашга даъват сифатида қабул қилин-

моқда.

Россия Федерацияси Давлат Думаси ўз қарорини ҳуқуқий жиҳатдан асосламоқчи бўлиб, 1991 йил 17 март кuni ўтказилган иттифоқ референдуми натижаларини, яъни беш йил олдинги воқеани далил қилиб келтирди: ушунда собиқ СССР фуқароларининг кўпчилиги иттифоқни сақлаб қолиш учун овоз берган эмиш.

Президент Исрол Каримов Россия Президенти Борис Ельциннинг Россия парламенти кунин палатаси қарорининг асосини ва ноҳақлиги тўғрисида телевидение ва матбуот орқали айтган фикрини, унинг Федерация Кенгаши ва Россия Президенти Давлат Думасининг бундай қарорини тасдиқламоғига ҳақиқат баёнотини қўллаб-қувватлади.

— Шунинг айтиши керакки, — деди мамлакатимиз раҳбари, — Давлат Думаси ўз қарорини барча собиқ СССР республикалари халқларининг яна бирлашишга умумий истаги деб қўйиб, ўз ваколатлари доирасидан четга чиқмоқда.

Президент Исрол Каримов Ўзбекистон халқининг фикрини ифодалаб, 1991 йил август воқеаларини, маълум ГКЧП аъзоларининг давлат тўнтариши қилишга уринишларини эслатиб ўтди. Ўзбекистон ушунга пайтавек, яъни 19 август кuni ўз тараққиёт йўли, озодликка эришишга қатъий аҳду паймони ҳақида, ҳар қандай ГКЧП ва уларнинг қўроқлари Ўзбекистон учун ҳеч қандай аҳамиятга эга эмаслиги тўғрисида қатъий маълум қилган эди. Ушундан кейин Ўзбекистоннинг ўзига хос тараққиёт йўли борлиги қатъий би-

лан эълон этилган эди.

Ўзбекистон жамоатчилиги, бутун халқ бу фикрни тўла қўллаб-қувватлаган эди.

Исрол Каримов МДҲ тузиш ва собиқ СССРнинг парчаланиш тарихига қайтиб, Ўзбекистоннинг давлат мустақиллиги 1991 йил август кuni, яъни 8 декабрдаги воқеалардан, уч мамлакат — Россия, Беларус, Украина бошлқларининг Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлигини тузиш тўғрисида қарор қабул қилган учрашувидан тўрт ой олдин эълон қилинганини айтди.

Уч давлат бошлиғи қабул қилган Беловеж битимини бекор деб эълон қилиш бу битимдан анча аввал мустақил давлатга айланиб, ҳамдўстликка ҳуқуқий жиҳатдан истиқлолга эришган давлат сифатида қўшилган Ўзбекистонга қандай дахли бор, деган қонуний савол туғилди.

Бу — биринчидан, — деб таъкидлади Президент Исрол Каримов, — иккинчидан — Ўзбекистон Олий Кенгашининг Ўзбекистонни мустақил деб эълон қилиш тўғрисидаги қарори 1991 йил 29 декабрдаги умумхалқ Референдуми натижалари билан тасдиқланган. Референдумда сайловчиларнинг 98,2 фоизи Ўзбекистон истиқлоли ва мустақиллиги учун овоз берган.

Ҳозир ҳам барча сайловолди уйинларининг, Россия халқини ўзига ҳайрланоқ қилишга уринишларининг Ўзбекистонга, унинг халқига, унинг ҳозирги кuni ва келажатига ҳеч қандай алоқаси йўқ.

Россия Федерацияси Давлат Думаси сўров натижаларини да-

лил қилиб келтираётган 1991 йил 17 мартдаги иттифоқ референдуми бўлишиб қолган иттифоқни қўтариш мақсадида халқларга зўриқ билан тикиштирилган эди.

Президент Каримов Ўзбекистон парламентининг 1991 йил 17 март кuni мамлакатимиз сайловчиларининг Ўзбекистон мустақиллигини қўллаб-қувватлаш тўғрисидаги иккинчи йилликда берилган саволга жавоби (иккинчи йилликда фақат Ўзбекистон ҳудудидан қўйилган эди) собиқ СССРни сақлаб қолиш тўғрисида биринчи йилликдаги саволга жавобининг мазмунини йўққа чиқариб, деган фикрини қўллаб-қувватлашни айтди.

Кейинги вақтда интеграция тўғрисида кўп гапирилмоқда, деди Президент Каримов, Россия телевидениеси ва оммавий ахборот воситалари орқали яқин вақт ичида Беларус Президенти Лукашенко ва Россия Президенти Ельцин учрашиб, конфедерацияни, федерацияни ёки ана бошқа шаклларни, Беларус раҳбари Лукашенко айтганидек, собиқ СССРдан мустақамроқ шаклда чуқур интеграция тўғрисидаги ҳужжатни имзоламоқчи бўлаётгани тўғрисидаги гаплар тарқалмоқда. Телевидение ва матбуот орқали бу шартномага гўё бизнинг яқин қўшилганимиз — Қозғистон билан Қирғизистон ҳам қўшилмоқчи бўлаётгани ҳақида ҳам хабардор бўлиб турибмиз.

Бу — Европосё бўладими, федерация, конфедерация ёки бошқа бир иттифоқ бўладими, деди Каримов, бизнинг фикримиз қатъий — биз давлатлардан, мил-

латлардан юқори турадиган тузилмаларни барпо этишни қўлда тутувчи интеграция жараёнида қатнашмаймиз.

Ночорликдан, сиёсий ва иқтисодий ислохотлар натижаларига ишонмасликдан шундай қадам қўйиш мумкинлигини яхши биламиз, деди Исрол Каримов. Бироқ, бундай шартномалар МДҲ доирасидаги ҳамкорликни барбод қилиши мумкинлигини унутмаслик ҳам керак.

Ўзбекистон ўз истиқлолидан ҳеч қачон воз кечмайди, деди Каримов қатъий билан, биз тенглар қаторида тенг бўлишни, барча мамлакатлар билан муносабатларимизни ўзаро фойдали ва тенг ҳуқуқли асосда қуришни, Россияни қўллаб-қўйишган демократик мамлакат сифатида қўришни истаймиз.

Бизнинг ўтказилган иқтисодий, сиёсий, ижтимоий ислохотлар йўлида, жаҳон ҳамжамиятига қўшилиш йўлида муваффақиятларга эришишимизга ишончимиз комил. Тарихий йўлларини орқага айлантириб бўлмайди. Халқимиз ўз озодлигини муқаддас деб билади.

Биз ҳеч қачон орқага қайтмаймиз, деди пировардида Исрол Каримов, бизнинг йўлимиз тўғри, бу йўл мустақиллик йўлидир, демократик ҳуқуқий давлат ва фуқаролар жамиятини барпо этиш йўлидир, миллати ва диний этиқодидан қатъий назар, Ўзбекистоннинг барча фуқаролари учун муносиб турмуш ва меҳнат шартини яратиш йўлидир.

БЎЗ ТУМАНИДА ПАРТИЯ АЪЗОЛАРИ 500 ГА ЕТДИ

Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партияси аъзолари Андижон вилоятининг Бўз тумани ташкилотидан 500 кишига етди. Партия аъзолари асосан туман ўқитувчилари, педагогика билим юрти талабалари, тиббиёт ходимлари, хунар-техника билим юрти ўқитувчилари ва талабалари, ишлаб чиқаришнинг бошқа турли соҳаларида хизмат қилаётган кишилардир.

Туманда партия ташкилий ишлари анча жонли йўлга қўйилган, халқ орасида миллий тикланишнинг мақсад ҳамда вазифаларини тушунтириш юзасидан қатор тадбирлар қўрилмоқда. Яхши иш эса натижасига кура билинади.

Хумон АҚБАРОВ,
Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партияси Андижон вилояти Бўз тумани ташкилотининг Ҳайъат раиси

СУРХОНДАРЁ ВИЛОЯТИ ПАРТИЯ ТАШКИЛОТИДА

Яқинда Сурхондарё вилоятида Ўзбекистон миллий тикланиш демократик партияси вилоят ташкилоти раёсатининг навбатдаги йиғилиши бўлиб ўтди. Йиғилишда вилоят партия ташкилоти Ҳайъат раиси Бахтиёр Сатторов туман, шаҳарларда тизилган партия ташкилотлари ва бошланғич партия ташкилотларининг мустақиллигини 5 йиллиги ва соҳибқирон Амир Темури таълифидан 660 йиллигини қутиб олиш билан боғлиқ вазифаларни қандай сўзлади.

Йиғилишда партия раисининг ўринбосари Т. Тошонов ҳам қатнашиб, Республика миқёсида вилоят партия ташкилотларида ва Марказий Ҳайъатда олиб борилаётган ишлар ҳақида ахборот берди.

ВАҚТИ ЎТГАН ЎЙНАЛАР

Эски кунларни кўмсаб, Россиядаги коммунистик кайфиятдаги доираларнинг орзу-армонларини ифодалаб, Думадан туриб турли хуружларни авж олдирётганларининг найрангларга тўла ўйинларини қўриб, фикрлаб бир замона ишларидан яхши боҳабар танишим бош қайтаб деди.

— Ахвол анча мураккаб... Икки учун мураккаб? Уларгани, бизгани? — деб сўрадим ундан.

— Улар кун аллақачон битиб, тугаб бўлган собиқ империяни тиклашдан деб, уриниб ўз аҳолиларини ҳам, янги ёш мустақил давлатларини аҳолини ҳам мураккаблаштиришди. Улар ўзларининг бу каби хунук хатти-ҳаракатлари билан ўз мустақил тараққиёт йўлини танлаб олган ва шу йўлдан боришга қатъий бел боғлаган миллатлар ўртасида қаттиқ, нафрат уйғотиб қўйишлари мумкинлигини ўйламастлар. Халқларда нафрат алангаласа, уни сўндириш жуда қийин бўлади. Югославия, Фаластин, Чечен ўлкасида юз берган ўта муҳим ва қўрқинчли воқеалар шундан дарак беради.

— Лекин шунга қарамай улар худди ўтмишдан ҳеч қандай сабоқ ва ибрат олмагандай ана шундай ҳеч қандай шартномада тиклаб бўлмайдиган, ўнглаб бўлмайдиган собиқ империяни тирилтиришга уринаётганликларини нима деб баҳолаш мумкин? Ахир ҳар қачан иш қиламан десалар, олмай десалар, уларнинг оғирлиги қандайдир бўлади. Ҳар қачан қулабди, байратлари бор бўлса, буларни Россиянинг фаровончилиги учун сарфласалар, барча сай-ҳаракатларини Россияга бағишласалар бўлмайми?

— Улар, — деди замондошим, — ўзлари эмин-эркин ҳукм сўрган эски жойларни кўмсамай, соғинайи олохлари йўқ. Эсингиздадир «иттифоқ» республикаларда улар қандай ҳукмронлик қилардилар, қандай қўрсиларни эгаллардилар, айтганлари айтганча, деганлари деганча эди. Қанча бойлигини эгаллаб қўлиб кетди, ахир қанча қилмас хомхазинага соғирлар эдилар. Қаерларга, нималарга соғирларга кетмади бойликлари. Яна шундай бўлган қолчиларини тўлдир-

риш, қаппайтиришни орзу қилардилар дейсизми, ўзларининг ширин ҳукмронлик кунларини соғинайдилар дейсизми?

— Лекин Россияда мустақил давлатнинг Думасида туриб, уларга ҳеч қандай дахли бўлмаган бошқа мустақил давлатларнинг тақдирини белгилаш, ҳал қилишга уриниш, аниқ худди шу нарсанинг ўзиёқ ўта кетган ахлоқсизлик эмасми? Дунё амалиётида, ҳозирги маърифатли замон сиёсатида ҳеч қирғилгани шундай ҳолатда бўшқа халқларнинг тақдирини белгилашга ўзини ҳақли деб билиш? Дунёда қайси мамлакат шундай қилапти, қайси халқ шунга интилади? Мустамлакачилик замонлари ҳеч қайтмас бўлиб инсоният тарихига ўтиб кетганини ҳақон иқтилобни ўйлайдиган шу партиягина тан олмаслиги мумкин. Тан олмаслик ва мустасил шу нарсасга уруғ беравериш, уни ўз ҳаётларининг, ўй-хаёлларининг бош мақсади қилиб олиш ўзларининг ҳам, дунёдаги бошқа барча мамлакатларнинг аҳолини мураккаблаштириди, тинчлини бузади.

— Балки улар атай шундай «мураккаблаштиришга» тинч қўймазликка уринаётгандирлар? Атай, онгли тарзда ҳаммани «тирбат-қақшаб» яшашига ва шу орқали уларни ўйлашга интилаётгандирлар? Уларнинг назарида дунёни нима билан, дунёни қўриб туриш керак-ку ахир? Бу савбат эмас, бошқа бир нарсасга ўқшаб кетяпти? Шундай эмасми?

— Ўзбекистон Республикаси Президенти Исрол Каримов кунин кеча Хоразмда сузлаган нутқидан бу нарсанинг табиати ва моҳиятини теран тушутириб берди. Бу нолойиқ ҳодисани «ўйин» деб баҳолади. Чиндан ҳам, БМТга аъзо бўлган мустақил давлатлар тақдирини боғлиқ бундай муносоиб хатти-ҳаракатларни бошқача атай, баҳолаш мумкинми? Президентнинг қатъий ва ишонч тўла сузлари йўлимиз ҳақ йўл эканлигини яна бир қарра исботлади. Ўзбек халқи бугунги йўлини ўз ихтиёри, ўз иродаси билан танлаб олган ва эндиликда мустақиллик йўлидан ҳеч оғишмай олға боради. Зотан мустақиллик мукддас нарсас. Уни алақимлар четдан туриб ваъда қилаётган «фаровонликларга», «иттифоқларга» ҳеч қачон ҳеч қандай шартномада алоқир бўлмайди. Мустақиллиқни бундай нарсаларга алоқирмоқни ҳаёл қилганлар охир-оқибат қуллик ботқоқига ботиши мумкин.

— Президент бу ҳодисаларни жуда ҳам вақтинча ва ўта кучли мантик билан тушутириб бердики, ҳаммамиз энди ҳар солилаётган «интеграциялар» остида нималар яшириниб ётганини аниқлаб етатириш.

Лекин «интеграциялар» пардаси тағида бошқа мамлакатлар ва халқларнинг ҳақ-қўқларини поймол этишга уринишларини халқроқ хуқуқлар нуктаи назардан таъжовуз — ўз ҳаётини ўзи қураётган халқлар турмушига таъжовуз деб қарагани жойиз эмасми?

— Шунинг учун Президентимиз бу «ўйинларни» кескин рад этди. Биз бу маъшум ўйинларга ўйнамаймиз, бунинг бизга ҳеч қандай дахли йўқ, деб айтди. Албатта, бир мамлакатнинг курсисидан туриб бошқа бир мамлакатнинг ишларига аралашини, унинг тақдирини ўзгартириш ниятида турли дўшларни қилиш — таъжовуздан бошқа нарсас эмас. Халқимиз ва дунё мамлакатлари бунга албатта баҳосини беради. Таъжовуз ҳафсининг олдинги олиш ҳорасини қўради. Президент айтганидай қиёналардан эндиғина кутулганлар яна бўйинларига эски оғилхоналарни бўйинтуруғини йлмайдилар. 17-18-йиллардаги воқеалар энди ҳеч қачон қайтиб келмайди. Дунё ҳам, одамлар ҳам, муносабатлар ҳам эндиликда бутунлай ўзгариб кетди.

Эътибор берганмисиз? Президент ҳар бир қиёш, нутқларида мустақил халқ қандай бўлиши керак, деган биз учун гоятда муҳим масала устида қизғин муҳокама юритади. Бутун таъхилларда қандай бўлиши мустақиллик иймон-ишончи даражасига қўтаришга ҳаракат қилади. Барча кескин таъхилларнинг тағида шу олижаноб фикр порлаб туради. Ростдан ҳам, замон ва тарих бизга буюқ имкон яратди. Ўз ватанимизни ўзинимиз қуриш ва обод этиш бахтига мунссар бўлди.

Энди нечун сўзлашдик? Лоқайдлик? Текинхўрлик? Мустақил халқ бўлиб йилларни ўз қайфиятидан шафқатсизлик билан олиб чиқариб ташлашни керак. Президент ҳаммамизни шунга чорлайпти. Ҳар ишда бизга иймон ва Ватан севгиси ёр бўлсин!

МУҲАММИД

Наврўз. Олам Келди Ҳорига Икбол Ола Келди

Устод ҚУРБАТ

НАВБАҲОР АЙЁМИ

Навбаҳор айёми келди, лолзор истар кўнгул,
Бу чаманда ҳар замон рўхсори ёр истар кўнгул.

Ваъда берма ҳақ менга, соқиб, сиймин узор,
Бул кеча то суҳб чашми пурхумор истар кўнгул.

Айши ом эдинг басы, шому сахар агёр элин,
Сен билан бир баъзи маҳсус, эй нигор, истар кўнгул.

Қарилгил дилдан кўтармас орзу бўлиш
Бул ҳазонда айбим этманг, гар баҳор истар кўнгул.

Ишқ тушса ҳар қаерга айлаюр рашик баҳор,
Шул сабабдин оразини лолзор истар кўнгул.

Дилни сероб айламас кавсарни менга берсалар,
Ёр сендин эмди лаъли обдор истар кўнгул.

Ҳотирин ўлди паршон дўстларинг бобидин,
Таъна этманг ҳеч гар тарки диёр истар кўнгул.

Ранжу фурқат баски қилди сарбасар бағримни қон,
Гар Самарқанди гаҳи бўлди Бухор истар кўнгул.

Тўғмас эрди мен каби сарғаштани, эй кош, онам,
Модарим дийдорини ҳар шоми тор истар кўнгул.

Умрим ўтди бир замон бахти сияҳдин қўқмадим,
Аҳли дилнинг душманини тору мор истар кўнгул.

Сар билан ўзини-чу истарсан юракка тегмагил,
Аҳли дилнинг душманини тору мор истар кўнгул.

Умр охир бўлди, биздин кетмади ранжу алам,
Тоқати тоқ ўлди, дунёдин фарор истар кўнгул.

Ҳеч ким бир нарса бермас, бу жаҳонда безваз,
Бўса бергил, соқиб жонини нисор истар кўнгул.

Ранж билан кеча-кундуз ўтди охир ёрнинг
Оразу гисусидин Лайлу наҳор истар кўнгул.

Ёд қилса қоматини мисраи мавзун келур,
Қошидин ишод байти обдор истар кўнгул.

Қарилгилда ранжи бепуллик басы ортиқ эрур,
Эмди, Қурбат, сенга бахти пойдор истар кўнгул.

ФРАНЦИЯ ЭЛЧИХОНАСИДА КОНЦЕРТ

Кунин кеча Франциянинг янги аҳойиб бинога қўнган элчиҳонасида пойтахт жамоатчилигининг вакиллари жам бўлдилар. Бу ерда атоқли санъаткорлар Муножот Йўлчиева ва Шавкат Мирзаев Европа мамлакатларига қилаётган ижодий сафарлари олдидан концерт дастурларини на-

моийш этдилар. Элчиҳонанинг янги гўзал, муҳташам залига олис замонлар оша Навоий, Фозулий, Машраб, Муқимий, Ҳазиний овозлари киниб келгандай туюлди. Мўъжазгина зал худди мусиқа океанида кемага айлангандай эди. Муножотхоннинг сел-хри овози кемамизни шун-

чалар қудратли тўлқинлар узра сайр қилдирдики, биз бир соатга ўзимизни унутдик. Гўзал садоларга масту мустағрак, бўлди.

Бизнинг ҳаммамизнинг ҳаёлимиз, қалбимиздан кечган туйғуларни Франция элчиси Жан Клод Ришар жаноҳлари нозик дид билан адо этдилар. — Бу гўзал мусиқа, гўзал санъат, гўзал овоз. Францияда Муножотхонимиз олтин овозли ўзбек қўшиқчиси дейишарди. Бу қўшиқлар мамлакатларимизни бир-бирга тобора яқинроқ қилади, тобора тушунарлироқ қилади.

ОРТИҚАЛИ ҚОЗОҚОВНИНГ ЯНГИ КЎРГАЗМАСИ

Яқинда пойтахтнинг Инновация кўргазма марказида таниқли расом Ортиқали Қозоқовнинг янги кўргазмаси очилди. Кўргазмага мусаввирнинг энг яхши асарлари қўйилган. Хассос ижодкорнинг 1996 йилда яратган ва бу залда илк марта намоийш этилган янги асарлари рангларнинг мислсиз товланиши, миллий рухнинг парвози, маъно қаватларининг жозибадорлиги билан ўзига ром этди.

Ортиқалининг ҳар бир асарида бир ажиб нигоҳ, бор. Бу — ўзбекнинг нигоҳи. Оламга кўп саволлар билан боқайтган нигоҳ. Лекин саволлар остида ишонч ва умидворлик барқ уриб турибди. Шундан бу қўзларга неча минг йилларнинг дарди-андуҳи, қувонч-шуккуҳи, донолиги теран чўкиб ётганга ўқшайди.

Мустақилликнинг эркин ижодий муҳити оламга шундай мунаввар истеъдодларни олиб чиқаётганлиги қандай бахт!

Сизга ҳурмат билан Холмақов
ХОЛМИЕВ

3

Илоҳий чашмалар

ТЕҲРОНДА ҚУРЪОН БАЙРАМИ

Эрондаги «Вазорати фарҳанг ва иршода Исломи» (Ислом маданияти ва иршод вазирлиги) таклифи билан шу йил 21 январда Теҳронда ташкил қилинган Қуръони Карим кўргазмасига бордик. Кўргазманинг асосий мақсади Қуръони Каримнинг қадимий нусхаларини аниқлаш, шу лайтгача босилган нусхалари ҳақида маълумот тулпаш, унинг дунё тилларига қилинган таржималари билан танишишдан иборат экан.

Кўргазма Теҳронда Махлиси Шўроий миллий идорасининг 2-бинсида ташкил қилинган бўлиб, бу гоит ҳашаматли бинонинг биринчи қавати жуда кенг ва катта эди. Кўргазманинг биринчи кунидан бошлаб тўрт саҳифали рангли рўнома ташкил қилинди ва кўргазмага қўйилган Қуръон, Қуръон тавсифлари ва Қуръон илмига оид ахборотлар бериб берилиди. «Виқеномайи намойишгоҳи Қуръони Карим» («Қуръони Карим кўргазмасининг муҳим хабарлари») деб аталган бу рўнома-нинг биринчи сонида ёзилишича, кўргазмага Эрондаги турли илмий муассаса ва китоб фондларида сақланаётган Қуръони Каримнинг 150 та энг қиройли хат билан битилган нусхалари, кейинги пайтда Эронда 250 марта босилган нусхалари, 150 та тошбосма нусхалари ва 28 та хаттотлик услуби ва нақшлар билан чоп этилган нусхалар қўйилган.

Қуръони Каримнинг бу галги кўргазмаси учинчиси экан. Утган ва ундан олдинги йилли 1- ва 2-кўргазмаси бўлиб, бунда фақат эронликларнинг ўзларигагина ўтказган эканлар. «Виқенома»нинг иккинчи сонида кўрсатилишича, бу йил еттига ислом мамлакатлари тақлифномаларни қабул қилиб, кўргазмада катнашишга розилик билдирганлар. Булар Ўзбекистон, Тожикистон, Қўкистон, Қувайт, Сурия, Қозғистон ва Россиядир. «Бу мамлакат вакилларининг келиши, деб ёздаи рўнома, кўргазманинг халқро кўргазмага айланишига сабаб бўлди».

Биз Теҳрон аэропортига келиб тушганимизда ҳамма ёқда «Қуръони Карим байрами муъорақ бўлсин» деб ёзилган шiorларни кўрдик. Бунинг рамзий маъноси бoр бўлиб, Қуръони Карим рамзoн ойида тушган ва шунинг учун бу ойни байрам деб нишoнлашaвтагн экан.

Кўргазмада ҳар бир республика учун алоҳида гурфа (бўлим) ажратилган эди. Тожикистондан келган олимлар Расул Ходизода, Ансор Афзалзода, Мосқвадан таниқли олим Нури Усмон, Петербурдан Ефим Рамзoн, Қозoғистондан Қуръони Каримнинг ҳoқoқ тилига таржима қилган Халифа Олтой ва Ўзбекистондан мен бир ҳафта давомида ўз гуфраларини-мизда фаoлият кўрсатдик.

Маълумки, бизнинг Шарқшунослик институтими ўзининг бой қўлэзмалар хазинаси билан ҳаҳонга маълум. 40 минг асарни ўз ичига олган 14 мингта яқин жилд қўлэзма ва 40 мингдан ортиқ асарни ўз ичига олган 21 минг тошбoсма китoблар орасида Қуръони Каримнинг 100 дан ортиқ қўлэзма ва шунга яқин тошбoсма нусхалари мавжуд. Биз мазкур қўлэзмалардан қадимийлиги ва хаттотлик услубининг қиройилилиги билан ажралиб турувчи 9 та қўлэзмини танлаб oлдик. Қуръони Каримнинг бу қўлэзмалари, албатта, ҳар бир одамни қизиқтиришни ҳисoбга олиб, улар ҳақида қисқача маълумотларни келтирмоқчимиз.

1. 579 рақамли қўлэзма. Бу Қуръони Каримнинг институтими-мизда сақланаётган энг қадимий нусхаларидир. Қуфий ҳатида ёзилган бўлиб, баъзан сулс ҳатининг белгилари ҳам кўзга ташланади. Хатига ва қoғoзига қараб, уни Х асрининг иккинчи ярмида, баъзиларнинг фикри бўйича, IX асрда қўйрилган дейиш мумкин. Биз Теҳрондаги кўргазмага қўйилган қўлэзмаларни кўздан кечирганимизда уларнинг энг қадимийси бизнинг қўлэзмага тенгдoш эканини кўрдик.

2. 3962 рақамли қўлэзма. Бадиний жиҳатдан юқори савияда ишланган нусха. Қиройли Сурия насх хатида ёзилган. Сарлавҳаларга олтин суви берилган. Бу Қуръон султон Малик Нoсир, яъни Салoҳиддиннинг буйруғи билан (532/1138 йил турилган, вафоти? 589/1193 й.) унинг учун қўйрилган. Унинг кутубхoнасида сақланган бир неча бoсма қўлэзмалар С.-Петербургда сақланмоқда. Бизнинг нусхами XII асрининг иккинчи ярмида Сурияда қўйрил-

ган ва нoмаълум сабабларга қура бизнинг фондими-зга тушиб қолган.

3. 2008 рақамли нусха. Бу нусха ажoйиб сулс хати билан ёзилган бўлиб, ҳар бир қатор oстига учбурчак ёки чорси шаклида туркича ва тожиқча таржимаси келтирилган. Хати, қoғoзи ва айрим белгиларига қараб, уни XIII асрда қўйрилган деб ҳўм чиқариш мумкин. Тожик тилидаги айрим сўзларнинг ҳoзирги тожик адабий тилида учрамаслиги ҳам унинг қадимийлигини кўрсатиб туради. Теҳширишлардан маълум бўлишича, туркий таржима эса Қoраҳoний қипчoқ тилида эканини кўрсатиб турибди. Демак, унинг тожиқча ва туркийча таржимаси XIII асрдаги бу тилларни ўрганишда ҳам муҳим аҳамиятта эгадир.

4. 2174 рақамли нусха. Қиройли ва йирик сулс хати билан ёзилган. Ҳар бир сўра олтин суви билан ёзилган сарлавҳа ва нақшлар билан ажратилган. Бу нусха ҳам хати ва қoғoзига мувофиқ XIII асрда қўйрилган дейиш мумкин.

5. 2171 рақамли нусха. Урта Oсиё насх хати билан қўйрилган. Oятлар деярли рамкаларга олинган бўлиб, олтин суви югуртирилган нақшлар билан безатилган. Шарқшунослик институтининг илмий ходими, марҳум И. Oдиловнинг (1944 й. вафот этган) айтишича, бу қўлэзма шайбoнийлардан Убайдуллоҳон (1533-1539) ва унинг ўғли Абдулазиз-хoннинг хаттoти Мухаммад Амин Халoвий томонидан қўйрилган.

6. 2403 рақамли нусха. Бу хoрaзмлик аллома Замаҳшарий (Абдулқасим Маҳмуд ибн Усмон, вафоти 538 * 1144)нинг Қуръoнга ёзган тафсири «ал-Қашшоф»нинг нусхасидир. Унинг хати ва қoғoзига қараб XIII асрда қўйрилган дейиш мумкин.

7. 3601 рақамли нусха. Бу нусха Аҳмадий ал-имом аз-Зoҳид Абу Наср Аҳмад ибн Хўсайн ибн Аҳмад аз-Зарийий ал-Бухорий томонидан ёзилган тафсир бўлиб, «Тафсири Зoҳидий» деб аталади. Бу тафсир 519 йил 5 шаввол (1125 йил 8 ноябрда) Бухорoда ёзиб тугатилган. Унинг охириг ва-рағида қуйидаги тўртлик ва қўчириш йили шундай ёзилган:

Ошиқ ба ҳалоқи хештан	машғул аст,
Зoҳид ба фариби марду зан	машғул аст,
Дoнo ба қарамшaн суҳан	машғул аст,
Нoдoн ба имoрати тан	машғул аст
Мухаммад Сибёний,(965/1558 й.)	
(Таржимаси):	
Ошиқ ўзини ҳалоқ қилиш билан машғулдир,	
Зoҳид эрқағу хотини фариби билан машғулдир.	
Дoнo сўзининг қарашмаси билан машғулдир,	
Нoдoн бадан имoрати билан машғулдир.	

Бу ерда келтирилган йил, бизнингча, қўлэзманинг қўйрилган йили бўлиши керак.

8. 1226 рақамли нусха. Насх ва насталиқ хатида қўйрилган бу нусха Хўсайн ибн Али (Воиз Кошифий)нинг «Мавоҳибу-л-Алиийа» («Алига аталган тўфалар») номли тафсиридир. У халқ ичида «Тафсири Хўсайний» («Хўсайн тафсири») номи билан шўҳрат топган. Тафсирининг юзга келиши ҳақида қисқача маълумот. Воиз Кошифий Абдурахмон Жoмий, Алишер Навoий ва Хўсайн Бoйқарo билан яқин мулоқoтла бўлган олим. Навoий: «Oз фан бўлғаймик, дахли бўлғайми» (у шуғулланамдан фан oздир-дер экан, у ўзининг «Маҳoлисун-на-фоис» асарида қуйидаги маълумoти келтиради. Воиз Кошифий Хирoт Жoме масжидига ваъза айтиш учун чиқканда Хофиз Шерoзийнинг қуйидаги байти ёзилган ва минбағра қўйилган қуйидаги байтга қўзи тушди:

Воизoн к-ин жила бар меҳрoбу минбар мекунанд, Чy ба хилват мeрaвeнд он кори дигар мекунанд. («Меҳрoб ва минбарларда жила қилаётган бу воизлар хилватга кирганларида ҳалиг-бошқа ишми қиладилар»).

Буни ўқиган Воиз Кошифий минбардан тушди ва «oдамлар бизнинг хилватга қилаётган ишми-зни ҳам кўриб тураётганлар деб, oйлаб ваъза айтишдан ўзини тийди. Охири дўстлари ҳазил қилганларига иқрoр бўлганларидан

сўнг яна ваъза айтишга қайтди.

Воиз Кошифийнинг қўлгина фанларга атаб ёзган асарлари бизгача тўлиқ етиб келган. У форс тилида «Жавоҳирoт-тафсир» («Тафсирларнинг мағзи») номли жуда катта ҳажмли тафсирини ёзиб тугатади ва Хўсайн Бoйқарo ҳамда Навoийга қўрсатади. Улар бу ишга тахмин ўқир эканлар, давлат ишида бўлиб, вақти ҳам oдамлар учун кичикрoқ тафсир ёзиб бeришини илтимoс қиладилар. У 889/1484 йилда шундай тафсирини ёзиб тугатади ва номини «Ма-воҳибул-Алиийа» («Алига аталган тўфалар») деб атайди. Нoмидан кўриниб турибдики, у Алишер Навoийга бағишланган.

Мазкур нусха 1256/1840 йилда Хoрaзмда қўйрилган. Ҳар бир oят олтин суви югуртирилган нақшлар билан безатилган бўлиб, бадиний жиҳатдан юксак ишланган. Хoшиясида эса «Тафсири жалoлайн» китoби берилган.

9. 581 рақамли нусха. Бу нусха юқoрида зикр қилинган «Тафсири Хўсайний»нинг нусхаси бўлиб, бадиний жиҳатдан юқoри савияда ишлангани билан диққатни жалб қилди. Ҳар бир oят олтин суви югуртирилган нақшлар ичига олинган. Қўчириш йили ва кoтиби нoмаълум.

Катта ҳажмга эга бўлган ва нoдир нусхалар ҳисoбланган Қуръoни Каримнинг бу тўққиз нусхасини Теҳронга oлиб бoриш катта қийинчилик тугидир, уларга зарар етиш эҳтимоли ҳам йўқ эмас эди. Шунинг учун биз бу нусхаларнинг зарур саҳифаларининг фoтoнусхасини олишни лoзим топдик. Бирoқ ҳар бир саҳифaнинг рангли расмини олиш керак бўлиб, битта саҳифа 3 минг сўмга тушар экан. Биз бу ҳақда Эроннинг Тошкентдаги элчиoнасига маслaхатлашиш учун мурожаат қилдик. Элчиoна бaрча харажатларни ўз бўйнига олиб, уларнинг микрофилмини Эронга юборди. Биз бу ерга келганимизда микрофилмдан рангли фoтoнусхалар тайёрлаб, уларни нақшин рамкаларга солиб, Ўзбекистон бўлими деворларига oсиб қўйишган экан.

Биз сўнгги пайтда Ўзбекистонда нашр қилинган диний китoблардан ҳам 23 тасини ўзимиз билан oлиб бордик. Уларнинг қўлини Мoварoуннаҳр диний мудири Шайх Абдулазиз Мансур лyфтан тақдим этган эди. Эрон элчиoнаси ҳам тақдим этган китoблар билан бирга уларни ҳам бўлимга кўргазмага қўйдик.

21 январ кyни coат 2 да кўргазманинг очилиш марoсими бўлди. Махлиси Иршoд вазирининг мyовини Аҳмад Масжиди Жoмийий oчиб, бу кўргазма аҳамияти ҳақида сўзлади. Сўнг сўзни Иршoд вазирига берди. Иршoд вазири ханoб Мир Салим мазкур кўргазма ҳақида гапириб, жумладан, Ўзбекистон вакилига ҳам миннатдорчилик изҳoр қилди.

Кўргазманинг кенг ва катта зали ҳар кyни oдамлар билан лик тўлар эди. 12 миллиoнга яқин аҳолиси бўлган Теҳроннинг кeкса-ю ёшлари, кизу жувoнларни кўргазма залига тинимсиз oқиб кeлар эдилар. Айникса Ўзбекистон бўлими уларни қизиқтирар, oлиб бoрилган Қуръoн фoтoнусхалари билан танишиб, уларнинг кaерда сақланиши ҳақида сўрар-диллар. Мен уларга Шарқшунослик институти қўлэзмалар хазинаси ҳақида сўзлаб бeрардим. Улар Ўзбекистоннинг ҳoзирги кyни, мустаккилик oдимлари, халқнинг эътиқoди ҳақида қизиқшар ва мeндан тўлиқ жавoб oлиб тaшaққур айтишарди. Улар Қуръoни Каримнинг Ўзбекистонда ўрганилиши ҳақида сўраганларида, истиқлол шарoфати билан Қуръoн икки марта Ўзбек тилига тўлиқ таржима қилингани, биринчи таржима Алoуддин Мансур томонидан амалга oширилган бўлиб, oмaвий нусхада бoсилгани ҳақида гапирар ва унинг намoйишга қўйилган бир нусхасини кўрсатар эдик. Иккинчи марта эса етук шарқшуно олимлари И. Абдуллоев, А. Ирисов ва маҳрум М. Усмонов томонидан академик таржимаси амалга oширилгани ҳақида сўзлаб бeрардим. Қуръoннинг баъзи қўлгина олимлар, дин арбoблар, шoирлар билан сўхбатда бўлидик. Теҳрон кўргазмаси бoис мамлакатими ҳақидаги сўхбатларимиз эроникларда катта қизиқш ўйотди.

Теҳрон кўргазмаси 14 кyн давом этди. Лекин биз бу ерда сaқикиз кyн бўлиб, 28 январ кyни Тошкeнтга қайтиб кeлдик. Теҳронда қўлгина олимлар, дин арбoблар, шoирлар билан сўхбатда бўлидик. Теҳрон кўргазмаси бoис мамлакатими ҳақидаги сўхбатларимиз эроникларда катта қизиқш ўйотди.

Маҳмуд ХАСАНИЙ,
Ўз ФА Шарқшунослик институтининг
Қўлэзмаларни сақлаш бўлими
мудир

қус анҳори ҳақидаги қизикarli воқeаларни ёдга oлди. Шу кyнларда ёзаётган янги асари ҳақида сўзлади. Ўқувчилар, тарбиячилар, тиббиёт хoдимлари томонидан бeрилган oғзаки ва ёзма савoлларга атрoфлича жавoб бeрди.

Кeча сўнгидa битирувчи синф ўқувчилари томонидан тарбиячи Мухaмбaр Нoдирoва раҳбарлигида тайёрланган «Oна — муътабaр зoт»мавзуйида сaҳна лавҳаси намoйиш этилди.

Учрашув ўқувчилар ва интeрнaт хoдимларида катта таассурoт қoлдириди.

Муъассар РАЗЗОҚОВА:

ОВОЗ ТУҒМА СОЗЛАНГАН БЎЛИШИ КЕРАК

Бундан уч-тўрт йил бурун унинг кўшигини эшитиб қолдим. Кучли ва жозибадор овоз бир зумда мени бутунлай ўзига ром қилиб қўйди. Ва қалбимда бирдан у билан учрашиш, суҳбатлашиш истаги пайдо бўлди.Мана, орадан шунча вақт ўтгач орзуим амалга ошди. Суҳбатдошим — Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Муъассар Раззоқова.

— Муъассархон, мен ҳам қишлоқда ўсганман. Қишлоқ қизлари табиятини яхши биламан. Улар уятчан, камтар бўлишади. Унчамунчаси ажабтовур овози бўлса ҳам ашула айтавермайди. Сизнинг болагингиз узoқ Қoрақaлпoғистонинг Бeруний туманида ўтган. Қишлоқ қизи қандай қилиб oпeра артисти бўлиб етишди?

Бир шoир «Шoирлар қишлоқда туғилиб, Парижда ўлади» дeгaн экaн. Бу гaлдa қaнчалик ҳажикaт бoрлигини билмадим-у, аммо мeнимча, инсонда тaлaнт, иктидор бўлса, унинг кaерда яшaши унaлиқ аҳамиятли эмас. У албатта муҳитни ёриб чиқади.

Бу ерда ўзимни назарда тутайтганим йўқ. Шундай экан, қишлоқ қизларидан oпeра артисти чикса, ҳечам ҳайратланжш керак эмас. Бунч oддий вoқeа деб қарайдиган замoнлар аллaқачoн етиб кeлган.

Ўзимга тўхтайдиган бўлсак, биринчи марта етти ёшдаим да мактаб саҳнасида ашула айтганман. Овoзим ёқиб қoлди шeкилли, шундан сўнг oдамлар мeни «Қўнирқoғ oвoзли қиз» деб қақирадиган бўлишди. Орадан бирoз вақт ўтгач вилoят сaнъaт байрамчи фестивалида кaтaнaшдим. У ерда биринчи ўринни oлгaч, албатта,

сaнъaтқoр бўлaман дeгaн қaрoрга кeлдим. Шу тyфaйли 1981 йили пoйтaхтга йўл oлдим ва имтиҳoнларни мyвaфaқиятли тoпшириб, Тoшкeнт Дaвлaт кoнcepвaтoрияcигa ўқишга кирдим. Oмaдимни қaрaнгки, бу ерда мeнгa Хaлқ артисти Сaодaт Қoбyлoвa устoзлиқ қилди. У киши мeндa «Италия уcули»дa ашула айтишга қoбилият бoрлигини сeзиб, oпeрагa жалб этди. Тyртинчи кyрсдa ўқиб юргaнимдa Алишeр Навoий нoмидaги ўзбeк дaвлaт aкaдeмик Кaтта тeaтpига ишга қaбул қилиндим.

— Ҳар бир халқнинг ўзига хос сaнъaт турлари, oҳaнглари, қўшиқлари бoр. Oпeра эса, назаримда, жaҳoн сaнъaти. Чyнки дyнёнинг жyдa кўп мамлакатларида сaнъaтининг oпeра тyрi мавжyд. Oпeра қўшиқларини ижрo этaдиган бyюқ aктёрлар ҳам кўп. Дeмак, oпeра aктёри бўлиш инсонда кaтта мacъулият тaлaб этaди. Сиз жaҳoн oпeра сaнъaтини ҳeч бир-бирига cолиштириб кўргaнимисиз? Унуман, бyгyнгги ўзбeк oпeрасининг aҳвoлидан кoнкисcимиз?

— Кейинги йилларда Латвияда, Бeнгpияда ўтган ёш oпeрачилар тaнлoвидa, Тyркия, Гeр-

мания, Австрияда ўтган хaлқaрo тaнлoвларда иштиpок этдим. Шyбхacиз, бyлар мeнгa кaтта мактаб бўлди.

Европада oпeра жyдa ривoжланган. Бизнинг Рeспубликaмиз сaнъaтида ҳам oпeранинг ўзига хoс ўрни бoр. Унинг бyгyнгги aҳ-волига кeлcак... Назаримда, жyмхуpиятимизда сал илгари-кўп oпeрагa қизикшш бoшқача эди. Бoлaлигимизда «Зайнаб ва Oмoн», «Майсаранинг иши» oпeраларини тeлeвизoрда кўрсaтишгaнида бeрилиб тoмoшa қилардик. Кейинpок oдамларда қизикиш бирoз сўнди. Бу, албатта, oпeрада ҳам пaсaйиш бyлгaнидан дaлoлат. Сўнгги йилларда oпeрамизда яна oлгa силжиш бoшланди. Дyнeдa ўзбeк сaнъaтига қизикиш кyчaйди. Бyнинг иcбoти cифaтида бизни

Франсияга тақлиф қилишганини айтишим мумкин. Менинг ижодимда ҳам жиддий ўзгаришлар бўлди. 35 йиллик танаффусдан сўнг қўйилган «Дилором» операсида бош ролни ижро этдим. «Травията», «Жилда» операларида етакчи ролларда катнашдим.

— Гапнингизга қўйшлaман. Ўтган йилда тeaтpда «Лyчиa де Лaммepмyр»нинг сaҳнa-лаштирилиши ва италян тилида ижрo этилиши ўзбeк тeaтpи тарихида кaтта вoқeа бўлди. Газeтaларда ёзилишчa, oпeра рeжисcёpи Франчeскo Сфopт cизнинг маҳopaтингизга қoйил қoлган. Oвoзингизнинг нoёб экaнлигини тaъкидлагaн. Сир бўлмаса айтсангиз, oвoзини

Ойбек ТИЛЛАЕВ

НАВРЎЗ АЙЁМИНГИЗ МУБОРАК БЎЛСИН, АЗИЗ ЮРТДОШЛАР!

«Фoнoн» илмий-ишлaб чиқaриш кoрхoнaси 19-30 мaрт кyнлари ўзининг фирмa дўкoнида зaргapлик бyюмлари сaвдo-сoтиғини ўткaзaди.

Сизнинг ихтиёрингизга:

жaҳoн cтaндapтларидa ишланган юқoри cифaтли тиллa ва кyмyш бyюмлар, oригинaл бeзаклар, oшxoнa жиҳoзлари тақлиф этилaди.

Бyларнинг ҳaммaсини фaқaт биздан тoпacиз! Кўринг ва ... cотиб oлинг. Aдaшмaйcиз.

Фaқaтн биз cизни янaгa гўзaл қилa oлaмиз.

«Фoнoн» фирмa дўкoни мaнзилгoҳи:

Тoшкeнт шaҳpи, Oлoй бoзopи (ycти ёпиқ пaвилoн), 2-қaвaт.

Ибн ХАЗМ

КАБУТАР МАРЖОНЛАРИ

Уйқусизлик — oшиқ-мaшyқларга хoс хислaтлардан биpи бўлиб, нaзмгўйлар уларни юлдузларнинг қўйчўвoнлари деб aтaгaнлар ва улар бeдop ўткaзган тунларнинг aдоғи йўқлиғи хyсуcида ёзганлар. Мен бyни cирларни яшириш деб тaъpифлагaнман ва турли белгиларига кўpa биллингай:

Булутлар кўз ёшларин жoлaларидан ўргaндилар ва жaлa бўлиб тинмай ёғдилар. Шyнинг учун тун ҳaбибим бўлди ва бeдopликда мeни қўллади.

Тoнг oтиб тун чeкинмаса, қиприкларимга уйқу кўнмaйгай.

Бизгa ёрўғ кyннинг йўллари бepк ва бeдopлик дaм сайин кyчиайиб бoради.

Худди кeчa юлдузлари шyўлaларини булутлар кўзларимдан яширгaндaй.

О, oрзуларим чeчағи, яширин йўларим сeнинг ишқинг билан ўртaнaр ва фaқaт ҳaёллардагина кaнoтланaр.

Янa худди шундай ҳoлат ҳақида ушбу байтларни айтганман:

Мен юлдузлар чўпoниман, cобитy cайёpаларга бoқaман

Худди бу юлдузлар ва тун зулмaт ичpа ҳaёлимдa чaқнаган эҳтиpoc яллиғларидaй

Бoғдaғи мaйсaлар қўйнида очилган нaргизлар қaби зyмpaд кyчкoрлардa тyрaман гўё пoсбoн қaби.

Чoлaғoн юлдузларни кyзaтишдa ҳeч ким мeнинг oлдимгa тyшoлмaйди. Битлимyс тирик бўлса, бyнгa тaн бeрган бўларди.

Нарсаларни нимадир eслaшгa мaжбyр eтaди. Шyнинг учун улар eслaнaди. Мен бу шeърдa бир байтда икки нaрсaни бoшқa икки нaрсaгa ўхшaтганман. «Худди бу юлдузлар...» деб бoшлaнaдигaн мисpада тун ва юлдузларни зулмaт ва эҳтиpoc яллиғларига қиёслaгaнман. Бундай шeърга ҳайpон қoллашди, лeкин мeнинг бундан кўpa ҳам бapкaмoлpoқ caтpларим бoр — yнда yч нaрсaни yч нaрсaгa ва тўрт нaрсaни тўрт нaрсaгa қиёслaгaнман. Улар мeн кeлтирaётган ушбу пapчaдa aкc eтaди:

Хaсpaтгa тўлган acир ўхлaмaйди, уйқусизлик азoбини тoртaди. Инжиклик мaйдaн дoим жyнбoшгa кeлaди.

Бир дaмининг ўзидa у ceнгa турли мўжизaлар кўрсaтaди — гoҳ қapacaнг, рaқиб, гoҳ қapacaнг, ҳaбиб. Бир кўрсaнг, yзoқлaшaди, бир кўрсaнг яқинлaшaди.

Худди айрилиқ, тaънaлар ва aлaм ва yзpлар — худди юлдузлар қирoни қaби — дaм яқин кeлар, дaм йирoқ кeтaр, дaм aнглaтaр cаoдaтини, дaм aнглaтaр қулфaтини.

Узoқ қийнaгaнлaрдан сўнг, нихoят мeнгa рaҳминг кeлди, мeнгa энди ҳaвac қилишaди. Ҳoлбyки, илгари мeн ҳaвac қилардим. Булутлар cepoб қилган бoғдa яшнaган гўл oстидa фaрoғaтгa бeрилдик. У Аллoҳгa шyкрoнaлар ёғдирaрди.

Шундa ёмғир ва булут, муaттaр бoғ худди — кўз ёшлар, қoбoқлар ва ол ёнoқларгa мoнaнд эди.

«Қирoн» сўзини ишлaтганим учун мyнaққидлар мeни айбгa бyюрмaсинлар. Юлдузлар илмидан хaбapдop зoтлар икки юлдузнинг бир дaржaдa яқинлaшyвaларини «қирoн» деб aтaйдилар.